

XLVII. évfolyam, 1. szám
2025. március

A Édes nyanyelvünk

Az Anyanyelvápolók Szövetségének folyóirata

AZ ANYANYELV JOGA:

Nyelvtörvényekről
feketén-fehéren

2. oldal

JÁTÉK(?) A HANGSÚLYOKKAL

A helyes hangsúlyozás nyomában
10. oldal

FÉL ÉVSZÁZAD A MAGYARSÁGÉRT

A Hódi házaspár története
33. oldal

Tartalom

Anyanyelvi remények..... 1

Disputa

Az anyanyelv joga és esélye – Nyelvtörvényekről feketén-fehéren..... 2

Édes anyanyelvünk

Személynevek felemás rövidítései..... 8

Játék(?) a hangsúlyokkal..... 10

Az *a*, *á* magánhangzókink védelmében..... 13

Állatcsoportok és neveik..... 16

A nyelvtudomány műhelyéből

Az indulatszókról egy képregény fordítása kapcsán..... 18

Kárpáti tájakon

Archaikus palóc imádságok 25

Hallgatói barok

Mozgásalapú kooperativitás az anyanyelvi órán..... 27

Életutak

Fél évszázad a magyarságért: a Hódi házaspár története 33

Könyvajánló

Pusztay János: Nyelvben mért veszteség..... 36

Benő Attila – Péntek János (szerk.): Erdélyi magyar kulturális szótár 37

Domonkosi Ágnes: A megszólítás gyakorlatai..... 38

40, 30, 20... éve írtuk..... 39

Pontozó..... 42

Hírek

Nagy J. Béla helyesírási verseny Kárpát-medencei döntője..... 45

Forgács Tamás kapta 2024-ben a TINTA Könyvkiadó

Arany Penna díját 46

Az ASz ifjúsági tagozatának hírei..... 47

Rövid hírek 48

Számunk szerzői

Beretka Katinka jogász, az újvidéki Union Egyetem egyetemi tanára

Domokos Boglárka Orsolya doktorandusz, kolozsvári Hungarológia Doktori Iskola

Greczi-Zsoldos Enikő nyelvész, az EKKE és az Uniwersytet Jagelloński w Krakowie egyetemi docense

Holczer József piarista szerzetes, nyugalmazott gimnáziumi tanár

Kerekes Barnabás pedagógus, a Baár-Madas Református Gimnázium, Általános Iskola és Kollégium tanára

Kiss Gábor nyelvész, a Tinta Könyvkiadó igazgatója

Könnöy Laura Krisztina, az ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori Iskolájának doktorandusza

Nagy Dóra doktorandusz, az ELTE Nyelvtudományi Iskola doktori hallgatója, az NKE Nemeskürty István Tanárképző Kar egyetemi tanársegéde, az MKI MNyKk tudományos segédmunkatársa

Palágyi András biológus, mezőgazdasági genetikus szakmérnök, növénynemesítő, a szegedi Gabonakutató Nonprofit Kft. ny. tudományos tanácsadója, a SZTE Mérnöki Kar c. főiskolai tanára

Az anyanyelv joga és esélye –
Nyelvtörvényekről
feketén-fehéren

Állatcsoportok és neveik

Mozgásalapú kooperativitás
az anyanyelvi órán

Fél évszázad a magyarságért:
a Hódi házaspár története

Péntek János nyelvész, nyugalmazott egyetemi tanár, az AESz tiszteletbeli elnöke

Pesti János nyelvész, nyugalmazott egyetemi docens

Pomozi Péter nyelvész, az MKI MNyKk igazgatója, az NKE Nemeskürty István Tanárképző Karának tanszékvezető docense

Szili Katalin nyelvész, az Eperjesi Egyetem Magyar Nyelv és Kultúra Intézetének egyetemi docense

Zékány Krisztina nyelvész, az MKI MNyKk tudományos főmunkatársa, az Ungvári Nemzeti Egyetem tanszékvezető docense

Édes Anyanyelvünk
az Anyanyelvapolók Szövetségének
folyóirata

Megjelenik évente négyszer.

Tiszteletbeli főszerkesztő:
Grétsy László

Főszerkesztő: Pomozi Péter
Szerkesztők: Nagy Dóra, Tóth Zolt
Tördelőszerkesztő, tipográfus:
Karácsony Fanni

Szerkesztőbizottság:
Gréczi-Zsoldos Enikő,
Heltainé Nagy Erzsébet,
Juhász Dezső, Korzenszky Richárd OSB,
Péntek János, Pusztay János

Felelős kiadó: Nyíri Péter, az Anya-
nyelvapolók Szövetségének elnöke

Kiadja az Anyanyelvapolók
Szövetsége
www.anyanyelvapolo.hu

A szerkesztőség címe:
1368 Budapest, Pf. 250
szekesztoseg@anyanyelvapolo.hu
ISSN 0139-0457 (nyomtatott)
ISSN 1588-0311 (online)

Nyomda: Prime Rate Kft.

Előfizetésben terjeszti
a Magyar Posta Zrt. Hírlap Üzletága
(Bp. VIII., Orczy tér 1.)

Előfizethető valamennyi postán,
kézbesítéssel.

További terjesztő:
Könyvtárellátó Kht.

Támogatók:

Petőfi Kulturális Ügynökség

Magyar Kultúráért Alapítvány, Magyar
Művészeti Akadémia

A szerkesztőség nem feltétlen ért
mindenben egyet a közölt írások
tartalmával.

A belépési nyilatkozat honlapunkon
elérhető. Az ASz tagjai lapunkat
illetményként kapják.

Anyanyelvi remények

Kedves Olvasóink! Húsvéti ünnepkörünk a feltámadás
üzenetén keresztül az újjászülető élet reménységét hordoz-
za. Erre az újjászületésre, hétköznapi és ünnepi csodákra
anyanyelvünknek is szüksége van. Szinte mindannyian érezzük,
sokat és sokszor kellene tenni a személyes és kisközösségi szintek-
től a legfelső szintekig az anyanyelvhasználat minősége és a nyelvi
illem terén, ám legalább ilyen fontos feladatunk az is, hogy segítsük
Kárpát-medencei nemzettársainkat ott és akkor, amikor anyanyelvi
jogaikat korlátozzák vagy korlátozni tervezik. Mert húsvét ünnepe
az újjászületés reménységét hordozza, de halálból új élet, veszteség
helyett nyereség nyelvünkben is csak akkor keletkezhet, ha nem
passzív csodavárók vagyunk, hanem magunk is részeseivé válunk
az előrevivő folyamatoknak. Csak saját nyelvi elvárásaink, nyelvi
példamutatásaink összessége segíthet a közösség javuló nyelvi
minőségéhez és magasabb elvárásaihoz.

Mindennek az utóbbi hetek-hónapok eseményei tükrében kü-
lönös aktualitása van, ezért márciusi disputánkban az anyanyelv
jogáról, nyelvi jogról és nyelvtörvényekről beszélgetünk neves
szakértőkkel. Életutak rovatunkban pedig a vajdasági Hódi há-
zaspár bő félévszázados anyanyelvőrő és -fejlesztő küzdelmét
mutatjuk be. E beszélgetésnek szomorú mementója, hogy páros
interjú helyett részben emlékezéssé lényegült: Hódi Sándor
karácsony előestéjén itthagyt a szeretett bácskai tájait.

Az idei évtől folyóiratunk régi hagyományaihoz visszatérve négy
alkalommal jutunk el olvasóinkhoz: március, június, szeptember
és december elején. Ezzel jól kiszámíthatóvá válik lapunk megjelené-
si rendje. További jó hír, hogy a tavaly novemberben már megismert,
48 oldalasra bővülő számok érkeznek majd, immár teljesen színes-
ben. Reméljük, hogy szépülő-gyarapodó lapunk is segít egyre több
cselekvő barátot szerezni gyönyörű magyar anyanyelvünk ügyének,
hiszen minőségi magyar nyelv nélkül nincs minőségi magyar jövő!
Áldott húsvéti ünnepeket, találkozzunk az 59. magyar nyelv
hete tavaszi rendezvényein!

Pomozi Péter
főszerkesztő

az Anyanyelvapolók Szövetsége alelnöke

Az anyanyelv joga és esélye Nyelvtörvényekről feketén-fehéren

Pomozi Péter kerekasztala

Beretka Katinka

Gréczi-Zsoldos Enikő

Péntek János

Fotók: Foto Rind, Lőrincz Melinda, Czimbal Gyula

Szlovákiában és Kárpát-szálján tavaly novemberben olyan javaslatokkal álltak elő egyes döntéshozók, melyek tovább szűkítenék a kisebbségek régóta nyirbált nyelvi jogait. Ennek fényében ismét felmerül a Kárpát-medencei magyarság számára oly ismerős létkérdés: használhatja-e korlátlanul anyanyelvét az, aki ősei földjén, ám a történelem viharai miatt idegen állam területén, idegen (állam-) nyelvi környezetben éli

életét? A probléma persze tágabb, mert Európában vannak olyan őshonos kisebbségi nyelveket beszélő népek is, akik mindig is más birodalmak árnyékában éltek kisebb csoportokként. Adódik a kérdés: vajon milyen meglévő vagy áhított nyelvi jogi dokumentumok segíthetik Európa különféle nyelvi kisebbségeinek érdekérvényesítését, fennmaradását? Múltányos nyelvtörvények segíthetik-e? Vagy egy nyelvtörvény eleve csak

rossz, egy adott állam hivatalos nyelvének diszkriminatív jogi kerete lehet? Kérdések, amelyekre politikai nézőponttól, vérmérséklettől, nyelvpolitikai helyzettől és nem utolsósorban a véleményformálók nyelvi jogi tájékozottságtól függően igen eltérő válaszok születnek. Egy azonban biztos: a kíméletlen globális kultúrharcban bukásra ítéltetnek azok a nyelvek, melyeknek nincs megfelelő nyelvtervezési-nyelvfejlesztési elméletük és gyakor-

latuk, és ezekhez bizony nem árt a biztos nyelvi jogi háttér. Ezekről mondanak véleményt márciusi disputánk meghívott vendégei: Péntek János Széchenyi-díjas nyelvész, néprajzkutató, az Anyanyelvápolók Erdélyi Szövetsége tiszteletbeli elnöke, a kisebbségi nyelvhasználathoz kötődő számtalan munka szerzője, Beretka Katinka jogász, egyetemi tanár, vajdasági nyelvi jogi és autonómiaszakértő, valamint Gréczi-Zsoldos Enikő, az EKKE docense, aki napi szinten találkozhat a lengyel nyelvtörvény betűjével, hiszen a Krakkói Jagelló Egyetemen is tanít.

P. P.: Kérem, hogy először reagáljatok röviden a 2017. évi ukrán oktatási törvényhez benyújtott 12086. számú módosító javaslatra, mely még az iskolai magánszférából is számúzná a magyar nyelvet, magyar többségű kárpátaljai iskolákban is. Ellehetetleníthető-e egy kisebbség nyelve ilyen adminisztratív eszközökkel, vagy pusztán politikai játékot látunk?

B. K.: Ezt a „javaslatot” én inkább a politikai játszma részének tekintem. Ukrajnát több nemzetközi norma

is köti, hogy a magánszféra nyelvi szegmensét ilyen drasztikusan ne korlátozhasa. Az ENSZ Egyezségokmánya garantálja, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyektől nem tagadható meg az anyanyelvhasználat joga. Ukrajna hosszú idő óta részes állama az Európa Tanács kisebbségvédelmi egyezményeinek is. Egy ország, amely az Európai Unió felé törekszik, nem lehetetlenítheti el tudatosan az EU alapértékét képező nyelvi sokszínűséget. A kezdeményezés, tehát, mindenképpen alapjogokat sért, azonban

A köznapi táblaháborúk két fejezete Székelyföldről és Vajdaságból
Fotók: Pomozi Péter

Kisebbségbarát nyelvi tájkép. Dobronak (Szlovénia) és Nagybörzsöny (Magyarország)
Fotók: Pomozi Péter

inkább tűnik elhibázott figyelemfelkeltésnek, mintsem megfontolt politikai lépésnek.

P. J.: Kissé tágabb összefüggéseibe helyezném a „javaslatot”. Az ember azt reméli, hogy Ukrajnában ez is, mármint a magyar beszéd tiltása iskolai szünetekben és sok minden egyéb, pusztán a mostani helyzet örültségeihez tartozik, és hogy nem ragadhat bele a világ ezekbe az örültségekbe. Túl leszünk rajtuk. Az orosz nyelvi dominanciát követően ukrán részről nagy kilengéseknek lehettünk tanúi,

korábbi szerzett jogok váltak érvénytelenné, egyre türelmetlenebb a homogenizálási szándék, de ahogy én látom, a nyelvközösség részéről az ellenhatás, az ellenállás is ehhez igazodik. Nem kétségségesen, épp ezért reményeim szerint sikeresen.

G-ZS. E.: Az egyik legdrasztikusabb rendelkezés az, ha egy állam a területén kisebbségben élő népcsoportok anyanyelvének használatát korlátozza, különösen úgy, hogy nemcsak a hivatalos kommunikációs helyzetekben teszi kötelezővé az államnyelv

használatát, hanem az informális beszélgetésekbe is beavatkozik. Ilyen esetben egyértelmű az asszimilációs szándék: a kisebbségi beszélők egyre nagyobb arányban találkoznak a másodnyelvvel, s a kétnyelvűségi helyzetből könnyen új egynyelvűség alakulhat ki, azaz kizárólag az államnyelv használójává válhatnak. Ez a döntés hatással lehet a gyerekek nyelvi kompetenciájára és tudatosságára, ugyanis észrevétlenül válik elsődleges nyelvükké az idegen környezet nyelve. Ha az iskolában is megjelenik ez a kényszerítés,

akkor az nyilvánvalóan politikai szándékú döntés, a hatalomérvényesítés és az asszimilációs törekvés eszköze.

P. P.: Folytassuk akkor a jogi beavatkozás kérdésével, és egy pillanatra hántsuk le erről a kisebbségi nyelvi jogi problematikát! Európa számos államában van nyelvhasználati törvény. Egy nyelvtörvény hasznos-e, szükséges-e a többségi nyelv(ek) fejlesztéséhez? Mi a helyzet mindezzel Magyarországon?

P. J.: Romániában is van egy olyan törvény a román nyelvnek a közéletben való használatáról (500/2004), amely kötelezővé teszi minden idegen nyelven írt vagy elmondott közérdekű szöveg román nyelvre fordítását, ennek hatálya azonban nem terjed ki a kisebbségek anyanyelvhasználatának nyilvános alkalmaira. Magyarországon véleményem szerint a kérdés az: veszélyeztet-e bármi is a magyar nyelv használatának a funkcionális teljességét, sérül-e közérdekű szövegek, feliratok érthetősége, éri-e hátrányos megkülönböztetés az egyes nyelvváltozatok be-

szelőit? Ha mindezeket belső szabályozással nem lehet biztosítani, indokolt lehet a nyelvtörvény.

G-ZS. E.: Ha jó szándékú a nyelvtörvény, akkor előnyös lehet az anyanyelvi és a kisebbségben élő közösségek számára egyaránt. A nyelvi jogok rendszerében megkülönböztetjük az asszimiláció- és a megtartás-orientált rendelkezéseket. A legnegatívabb a tiltás és a tűrés. A semleges álláspont egyrészt előnyös lehet, de még jobb az engedélyezés, legfőképpen pedig a támogató nyelvpolitika. Magyarországon a kisebbségek jogairól rendelkező 1993. évi LXXVII. törvény ez utóbbi típusba tartozik, az ország területén élő minden nyelvi közösség anyanyelvhasználatát jog védi. A más államhatalom szorításában élő magyar nyelvi közösségek különösen veszélyeztetettek, mivel a kisebbségi létben élők nyelvhasználatát gyakran megbélyegző attitűdök, tiltó nyelvpolitikai döntések korlátozzák.

B. K.: A nemzetközi doktrína általában kisebbségi jogoknak tekinti a nyelvi jogokat, miközben a nyelvi többsé-

get egyaránt megilleti, meg kellene, hogy illesse az anyanyelvhasználat nemzetközi jogi védelme. Egyes vélemények szerint ez túlzó, hiszen a nyelvi többség dominanciája miatt ez a védelem magától értetődő, belső jogi szabályozással is elérhető. Ha viszont a belső szabályozás elmarad vagy nem megfelelő, akkor a többségi nyelv védelme nélkül maradhat. Ezért is érték egyet Andrassy György professzor tézisével, aki a nyelvszabadság egyetemes emberi jogként való elismerése mellett érvel, éppen azért, hogy bárki (legyen az nyelvi többség vagy kisebbség) szabadon használhassa az anyanyelvét.

P. P.: Folytatva felvetett gondolataitokat: Kodifikálhatja-e egy nyelvtörvény a kisebbségi nyelvhasználatot és / vagy a nyelvváltozatok, nyelvjárások használati feltételeit és garanciáit? Hiszen Európában nemcsak diszkriminatív államnyelvi, hanem kiegyensúlyozott nyelvtörvényekre is van példa. Említhetnénk a hatályos finn nyelvtörvény svéd kisebbségre vonatkozó passzusait, de a nyelvjárások támogatása

tárgyában akár az észet vagy a lengyel jogszabályt is.

B. K.: A kisebbségi nyelvtörvények nagyon is hasznosak, ha figyelembe vesszük a nyelvhasználat intézményi tradícióit vagy az adott nyelv beszélőinek sajátosságait, mint amilyen a nyelvi közösség nagysága, területi megoszlása, dinamikája. Továbbá fontos, hogy olyan végrehajtási aktusok kísérjék a törvényt, amelyek megteremtik a konkrét feltételeket is a nyelv gyakorlati használatához. Ilyenek például a többnyelvű szoftverek a közigazgatásban vagy a nemzetiségi jogi terminológia és általában a nemzeti- és nyelvoktatás a közalkalmazottak részére.

P. J.: Kárpát-medencei összefüggésrendszerben ez nehéz kérdés. A többségi nemzeti, nyelvi stratégiát ideológiák határozzák meg, ezek társadalmanként, országonként különböz(het)nek. Azok az államok, amelyekben a kisebbségi magyar nyelvközösségek élnek, többségében olyan ideológiákat követnek, amelyek hatalmi háttérrel a többségi (nyelvi) fölényt erősítik, és az egynyelvűsé-

get tekintik célnak. Az egyik ilyen alapvető ideológia szerint a kisebbségi nyelvek beszélőit és közösségeiket helyzetüknél fogva nem illetik meg ugyanolyan nyelvi jogok, mint a többségeket. Ezért van az, hogy ebben a környezetben nehezen képzelhető el a kisebbségi nyelveket illető pozitív nyelvtörvény, olyan, amely nem érvényesít semmilyen hátrányos megkülönböztetést, korlátozást.

G-ZS. E.: Mivel sokszor olyan nyelvi közösségekben indulhat el a nyelvvesztés folyamata, amelyeknek kevés anyanyelvi beszélője van, így elgondolkodtató a kérdés, hogy mi lesz a kis nyelvekkel és a kisebbségekkel bárhol a világon. A nemzeti önazonosság fontosságát felismerve a lengyel törvényhozók 1999-ben szükségét érezték, hogy törvényt alkossanak a lengyel nyelv védelmére. A rendelkezés indoklásában azonban nemcsak az önvédelem, hanem az európai nyelvi sokszínűség megőrzése is megfogalmazódott.

P.P.: Véleményetek szerint mi kellene leginkább ahhoz, hogy a Kárpát-me-

dence őshonos magyarsága mindenütt megőrizhesse anyanyelvét és identitását? Kisebbségvédő vagy diszkriminatív nyelvtörvények mennyire segíthetik vagy gáncsolhatják ezt a folyamatot?

P. J.: Az őshonos magyar nyelvközösségek megmaradásának legalapvetőbb feltétele az, hogy meg akarjanak maradni, legyen bennük elég erő és tudatosság anyanyelvük használatában, felelősség a döntéseikben, a közösségi szolidaritás vállalásában. Ez nem mindig könnyű vállalkozás sem az egyén, sem a közösség számára. Sok lehet az akadály, a korlát vagy akár a kényszer törvények, szabályozások formájában, és még több lehet a csábítás. Meggyőződésem, hogy leginkább a szabadság és a jólét asszimilál, ezek jelenthetik a legnagyobb próbatételt a nyelvhez, kultúrához való kötődésünkben, hűségünkben.

G-ZS. E.: A Nyelvi Jogok Világkonferenciáján 1996-ban fogalmazták meg *A nyelvi jogok egyetemes nyilatkozatát*, amely azt hirdeti, hogy a nyelvekkel kapcsolatos jogi döntések kiindulópontja ne

2011-es nyelvi jogi kiadvány Vajdaságból, a lengyel nyelvtörvény értelmezése, a finn és az észt nyelv fejlesztési tervei

az állam, hanem a nyelvi közösség érdeke legyen. Olyan politikai keret létrehozását ösztönözték, amely a nyelvi sokszínűség védelmére hivatott. Ennek érvényesülése segíthetné a külföldi magyarok nyelvhasználatának védelmét.

B. K.: Ez egy nagyon összetett és rengeteg tényező kérdés. Kétségtelenül az adott ország kisebbségbarát jogi légköre, intézményi támogatása (az oktatásban, közsférában, médiában stb.), a nyelvi többség toleranciája és proaktív hozzáállása, a Magyarországgal való korrekt kapcsolat elengedhetetlen. Más részről, mindez mit sem ér a helyi

magyar közösség jogtudatossága és anyanyelv szeretete, politikai érdekérvényesítő tevékenysége, humánerőforrási kapacitásai nélkül. Akár egyetlen fenti tényező hiánya is komoly gondokat okozhat.

P. P.: Ha egyetlen nyelvi jogi kívánságotok lehetne a gondtalan(abb) magyar nyelvi jövő érdekében, mi lenne az?

B. K.: Vajdasági magyarként anyanyelvünk hivatalos használatának megőrzése érdekében azt kívánom, hogy minden magyarul nem beszélő közhivatalnok zsebében legyen egy jó tolmács-gép, és ne féljen használni, ha magyar ügyfélre akad.

G-ZS. E.: Azt kívánom, hogy minden állam tiszteletre és harmonikus együttélésre törekvő szemléletmódot érvényesítsen döntései során, hiszen az anyanyelvhasználat egyetemes emberi jog, ezzel a Kárpát-medencei magyar problémák is jórészt megoldódhatnak.

P. J.: Azt hiszem, ez nem lehet más, minthogy tárgyalanná váljon minden „jogi kívánság” anyanyelvünkkel kapcsolatban, azaz tűnjön el minden, ami hatalmi kényszerrel korlátozza vagy hátrányossá teszi anyanyelvünk vagy anyanyelvünk használatát.

P. P.: Így legyen! Köszönöm a beszélgetést. ●

Személynevek felemás rövidítései

Holczer József

Mind a magunk hétköznapi íráskultúrájában, mind pedig nyilvánosan (ráadásul maradandóbban) sor kerülhet egyes személynevek többnyire szükségszerű rövidítésére. Általában az úgynevezett valódi rövidítéssel élünk ilyenkor. Ennek lényegét a testes, első kiadású *Nyelv-művelő kézikönyv* épp négy évtizede megjelentetett II. kötete tömören így fogalmazza meg: „[o]lyan betűvel kezdjük, amilyennel a teljesen kiírt szót vagy szókapcsolatot is kezdenénk [...]” (1985: 609). Az AkH. immár 12. kiadásában a személynév-rövidítésre vonatkozóan nem is találunk egyéb konkrét eligazítást. A szabálygyűjtemény összeállítói e téren bizonyára föltételezték, hogy minden művelt fogalmazó tudja azt az általános elvet, amely itt is alkalmazható: „A rövidítések többsége után pontot szokás tenni [...]” (278. szabálypont)

Teljes, tehát a vezetéknev és a keresztnév (más szóval: a család- és az utónév) egyszerre történő rövidítésekor a gyakorta használatos monogramnál ugyancsak e fönti eljárás érvényesül. Legfeljebb az egyes újságírók sajátos szignói lehetnek kivételek e téren. Cikkeimben például jómagam is le kell hogy írjak időnként ilyesmit: (H. J. megjegyzése). Alább két történelmi névre hivatkozom, nem véletlenül. Bajcsy-Zsilinszky Endre, a végül mártírrá lett politikus föltételezett szignója – ki tudja, hátha időnként használta is sajtópublikációjában – a legtokéletesebben ez lehetne: B.-Zs. E. A legtöbb idegen névnél természetesen a család-és az utónév fordított sorrendje, de mit sem változtat az említett elven az, ha a nagy francia író-költő, Victor Hugo teljes nevét ekként tesszük monogrammá: V. H. Egyáltalán nem véletlen, hogy

épp kettejük nevét hoztam föl példának. Sőt, a továbbiakban kifejezetten az ő nevükkel, azoknak nem a teljes, hanem mindenképp a részleges rövidítésével foglalkozom. És máris hozzátehetem: írásmódjuk bizonyos vadhatásaival, helytelen megvalósulásaival. Egyes lapok hirdetési oldalán találkozhattam effajta közterület-utalással, benne a névadó személynevének részleges rövidülésével, mint például: „Bajcsy-Zs. utcai 42 négyzetméteres, egyszobás felújított ház ...” Azt még föltételezni sem merem, hogy egyik-másik településünkön maga a címfestő jár elől, az ilyen megszővegezése révén attól fogva igencsak véglegesen szem előtt lévő utcanevtábla megalkotásával. Tán még az iméntinél is kirívóbb lehet, ha ráadásul a hagyományos kettős-családnévbeli kötőjel is kimarad a rövidítéskor, azaz ekképp kerülne egy-

Fotó: Budapest100.hu

egy épületre a tábla: *Bajcsy Zs. utca*. Bizonyára lenne, aki talányosnak tartaná az ezen abszurd rövidülés mögött rejlő személyt (és talán jogosan is): Bajcsy Zsigmond, Zsolt, netán Zsuzsanna, Zsófia-e a névadó. Komolyra fordítva: mindenképp szerencsésebb lenne a kötőjellel kapcsolt hagyományos családnév teljes kiírása, és amennyiben tényleg rövidítésre van szükség (mondjuk épp az utcanévtábla véges hosszára tekintettel), csakis az Endre utónév lerövidítése: *Bajcsy-Zsilinszky E. utca/út/tér*. Igen, ez lehet az egyetlen helyes névrövidítési mód. Ugyancsak nem helyeselhetjük azt a másik, időnként szintén föl-fölbuk-

kanó rövidítési eljárást, amely így fest: *B.-Zsilinszky!* Még furcsább a másik névrövidítési adalékom, amelyre szintén rá-rábukkanhattam, amikor a hirdetésben valamely üzlet, cég címéül a *Victor H.* utcát/teret adták meg. Már a föntebiekből is (tehát Endréből *E.*) kitűnhetett: szívesen rövidítünk mi, magyarok akár közterületek nevében is kereszt- avagy utóneveket: *Petőfi S. utca, Móricz Zs. körút* stb. De vajon kiről nevezhették el a példánkbeli utcát, ki lehet ez a *Victor H.*? Közismert mai kiváló zeneszerzőink egyike a mind a könnyű-, mind a komolyzenében maradandót alkotó

Victor Máté. Ő mint magyar ember, akinek tehát a családnevét követi a keresztnéve, valóban rövidíthet így: *Victor M.* Csakhogy a felhozott példánkban egy francia személyről van szó, köztudottan a magyar nevéhez képest épp fordított sorrendű névelhelyezkedéssel. Szó sem lehet hát a családnévnek nagyon is megtévesztő csonkításáról! Egyébként pedig még a megengedhető *V. Hugo*-val is óvatosan bánjunk: nehogy bárki is 'Ötödik *Hugo*'-nak értelmezze! Legjobb talán, ha valóban mód van rá (hiszen egy utcanév-táblán bőven el is fér), teljesen kiírjuk *Victor Hugo* nevét... ●

Játék(?) a hangsúlyokkal

Kerekes Barnabás

Az *Édes Anyanyelvünk* folyóirat legutóbbi számában arról elmélkedtem: vajon mindegy-e, hol tartunk szünetet a mondatban, a felesleges megszakítás – vagy éppen a szünet hiánya – okozhat-e félreértést? Olvasóink visszajelzései azt sejtetik: értjük egymást, és egyetértünk velem.

A novemberi számban megjelent cikkecske végén életveszélyesen megfenyegettem az ártatlan olvasót: lesz még folytatás, csak éppen a hangsúlyozás dolgában. Kérem szépen a velem tartókat, most is mondják ki hangosan példáinkat, s figyeljék meg, hogyan hangzanak mondataink, ha az aláhúzott szótagokat nyomatékkel látjuk el, a csúcsos jellel (^) jelölt szavakat pedig hangsúlytalanul tapasztjuk az előttük lévő szóhoz. Jó szórakozást kívánok!

1. A Magyar Televízió egyik riportere ellátogatott egy építkezésre; a bejáratnál a portástól érdeklődött:

– Hányan dolgoznak itt az építkezésen? A portás válasza: – Háát, jó, ha a fele! Csak dicsérhetjük a „kapus embert”, hiszen a „hányan” kérdő névmás hangsúlya átcsúszott a „dolgoznak” igei állítmányra, a kérdés efféle hangzásformával arról érdeklődik: hányan serénykednek az építkezésen, s rejtve: hányan léháskodnak. Ha a mondatot kezdő névmásra került volna a nyomaték, és az ige hangsúlytalan marad, akkor ezt a formát kapjuk: „Hányan^dolgoznak...?” Ebben az esetben riporterünk szándékolt kérdésére egy pontos vagy hozzátétőlegesen pontos számot kapott volna válaszul a portástól, vagyis megtudhattuk volna a dolgozók számát.

2. „Mennyiben járulhat hozzá Magyarország

a határon túl^élő magyarok egzisztenciateremtéséhez?” A hírsatornák műsoraiban – sajnos – ma már szinte csak így halljuk. Vegyük komolyan a hallott hangzásformát, hiszen a mondatot közlő biztosan nem tréfálkozni akart! Mit is mond? Erdélyből, Kárpátaljáról, a Délvidékről, a Felvidékről érkező nemzettársunk megáll az országhatáron, s ott „túlél”. Orvosoljuk a bajt: „...a határon^túl^élő magyarok...” Összehasonlításul érdemes a példának mindkét változatát kimondani.

3. Óvodai bemutató foglalkozáson hangzott el: „De játsz-

szuk el a jelenetet! Te vagy a legkisebb, ^Zoli, te leszel Vackor.” Itt a hangsúly elmaradása okoz zavart: a „Zoli” keresztnév hangsúlytalanul tapad a jelzővé váló „legkisebb” állítmányi részhez. A hangzás alapján úgy tűnhet: csak „Zoli” nevű fiúcska lehet „Vackor”; pedig nyilván nincs így, a csoport legkisebb gyermeke kapja Vackor szerepét, és őt történetesen Zolinak hívják.

4. A közelmúlt (idegesítő) reklámfilmjében hallottuk, a benne szereplő nevet megváltoztattam: „Nem látlak, hol vagy? Péter, te kiabálsz?” Mondhatnánk: beszélőnk érzékelhetné, hogy a lakásban lévő társ hangoskodik-e vagy nem. Azt hallja, hogy valaki kiabál, csak azt nem tudja, hogy ki. Jobb volna hát így: „... te^kiabálsz?”

5. Egy „beszélgetős” rádióműsorban kérdezték: „Mi ez a szabad^orvosválasztás?” Ebben a formában azt kérdezik: a szabadon (szabadlábon) lévő orvosok közül lehet-e választani; pedig a műsorvezető azt tudakolná: a betegek ezután hogyan választhatnak orvost szabadon, szándékuk szerint. Ezt javasolnám: „...szabad orvosválasztás?”

6. Neves professzor méltatja tudóstársát: „Munkája körül évszázadokon át^folyt a vita.” Vizuális típusú olvasóink előnyben vannak, amint elképzelik, hogyan folyik át a vita valakinek a munkája körül. Pedig csak az „át” névutóból a közléskor igekötő lett. Mondjuk a méltató szándéka szerint: „...évszázadokon^át folyt...”

7. Kézilabda-mérkőzés közvetítőjétől hallhattuk: „Két^balkezes játékost küldött pályára a szövetségi kapitány.” Ajjaj, akkor itt baj lesz, mert az ügyetlen játékos sorra hibázni fog! Megnyugodhatunk, a csapatunkat irányító szakember ügyes taktikai húzással balkezes kézilabdázókat rendelt a pályára, ráadásul kettőt, s ez a döntés eredményes volt. Nem vezetett volna félre bennünket a riporter, ha helyes hangsúlyokkal közli mondandóját: „Két balkezes játékost...”

8. Az egyik televíziós csatorna hírolvasójától tudtuk meg: „Rendes^évi szabadságát tölti.” Csak hallgatva és nem látva a szöveget, arra gondoltam, hogy egy „Évi” becenevű hölgyet Rendes Évának hívnak, s országos hír lett,

hogy most szabadságon van. Aztán a szövegkörnyezetből kiderült, hogy egy politikusról szól a híradás, aki most nem dolgozik, hanem neki (is) járó szabadságát tölti. Vagyis az „évi” nem becézett keresztnév, hanem mértékegység. Egyértelmű lett volna eképpen: „Rendes évi szabadságát...”

9. Egy játékfilmben hallhattam egy nem túl izgalmas, de nyelvileg elgondolkodtató mondatot: „A cégtől elbocsátom a becstelen^nővéremet.” A hallottak alapján azt hihetnénk, hogy a főnöknek – akinek joga van a munkatársait elbocsátani – legalább két nővére dolgozik egy vállalkozásnál, egyikük valami helytelenséget követett el, ezért elköszönnek tőle; de a filmből kiderült, hogy az eljáró férfinak csak egyetlen nővére van, vagyis nem kijelölő, csak minősítő szerepet tölt be a „becstelen” jelző. A filmbeli igazságot ez a változat jobban képviseli: „...becstelen nővéremet.”

10. Egy rádiójáték megmólyogató hangzásformája lett az alábbi mondatból: „Kiemeltek egy nagy^követ a vízből, és alatta hemzsegték a rákok.” Első hallásra úgy

tűnt, mintha egy nagykövet, egy diplomata esett volna a vízbe, aztán átgondolva a hallottakat, megértettem a közlő szándékát: egy követ emeltek ki a patakból, s ez a kő nagy volt. Az első pillanatban sem értettem volna félre, ha így hallom: „...nagy követ...”

11. Hasonló jelenséget észlelhetünk egy ismeretterjesztő műsor sánta mondatában: „Némelyik, mint például a csuka, sokkal kevesebbet eszik a nyári forróságban, mint alacsonyabb hőmérsékletnél.” Eljátszottam a gondolattal: állítsuk meg a közlést a „forróságban” határozó után, s találjuk ki a folytatást! Logikusan így módon szólhatna: ... a csuka kevesebbet eszik a nyári forróságban, mint az ősziben, a tavasziban, a téliben, (ti. a forróságban). Kevéske gondolkodás után rájöhetünk – s ebben az élettapasztalatunk is megsegít –, hogy a „forróság” az „alacsonyabb hőmérsékletnél” szerkezettel áll szemben, tehát jobb lett volna hangsúlyozni a „nyári forróság” jelzős szerkezetnek mindkét tagját. (S persze az alacsonyabb hőmérsékletnél szerkezet tagjait is.)

12. A következő példát is egy rádiós híradásból vettem: „Két-három napos munka-értekezlettel számolnak...” Matematikai rejtvénynek is érdekes lehet, hogy hány napig értekeznek? Ha követjük a hangzásformát, akkor hat napig fognak ülésezni, mert két háromnapos értekezlet, az kétszer három, vagyis hat nap. A szöveggörnyezetből kiderült, hogy egyelőre a szervezők sem tudják, hogy hány napig tart a konferencia, talán két napig, esetleg háromig. Ha ez az igazság, akkor másképpen kellene mondanunk: „...két-három napos...” Ugye, milyen érdekes?

13. S a következő példa is hasonló: „Az emlősök, madarak, hüllők többsége tehát tavasszal-nyáron szaporodik.” Mivel a „tavasszal” időhatározóhoz képest a „nyáron” erősebb hangsúlyt kapott, a biológiai ismeretek iránt erősen érdeklődő fiatalok megtudhatják – ha hisznek a fülüknek –, hogy amikor tavasz van, akkor a felsorolt állatfajok nyáron szaporodnak. Tegyük igazságot: ... tavasszal-nyáron...”, vagyis adjuk meg mindkét időhatározónak azt, ami jár neki!

14. S maradjon egy kacagató példa a végére! Okkal ünnevelt kiváló színművészünkől veszem a következő, példává nemesült felkiáltást: „És hogy kacagott, jaj, de^hogy kacagott!” A közlés hangvétele is azt erősíti, hogy valami mulatságos dolog történt, ezért a színdarab főhőse nagyon kacagott. Mi is elnevetgélhetünk azon, hogy a nagy örvendezés megerősítése, fokozása helyett, annak tagadása következik a „de^hogy” formából. Egyenesítsük ki ezt is: „...hogy kacagott, ... de hogy kacagott!”

Mondhatják: jelentéktelen, apró hibákat, semmiségeket citáltam ide, egy-egy kicsike hangsúlyvétséget nem is kellene hibának tekintenünk. Egyébként is: lehet annyi eszünk, hogy magunkban kiigazítjuk ezeket a botlásokat. Csendesen kérdezem: nem a közlőnek, a beszélőnek kellene arra törekednie, hogy azt mondja, ami a szándéka? Nem tudom; talán az sem nagy baj, ha elgondolkozunk ezen, ... már megérte! A helyes hangsúlyozás kapcsán is érvényes lehet a megállapítás: értsük, és ne félreértsük egymást! ●

Az a, á magánhangzóink védelmében

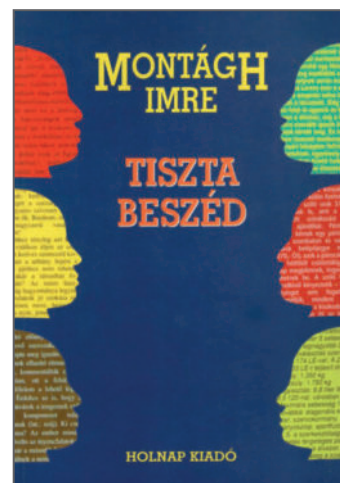
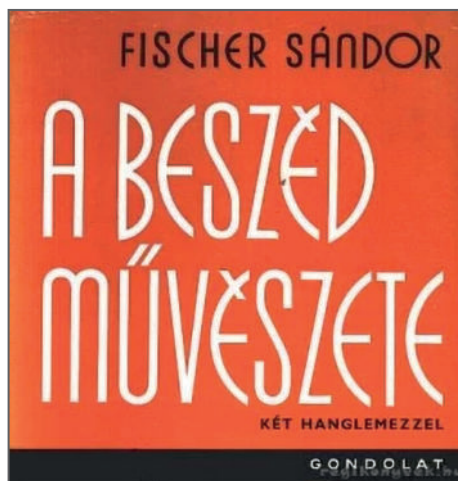
Fischer Sándor, Montágh Imre és Wacha Imre emlékének

Pesti János

A beszéd tisztaságát, esztétikai értékét és a hangzás érthetőségét egyaránt meghatározza, hogy az egyes szavak magánhangzóit szabályosan, a köznyelvi kiejtés normái szerint ejtjük-e. Nyelvjárásainkban a magánhangzók sokféle változata, hangszíne van. Nem új jelenség, hogy a nyelvjárási magánhangzók egy része (az előrébb képzett, illetve a zártabb á hangzó) a regionális köznyelvi beszédben ma is megfigyelhető. Ezek a hangjelenségek nem tekinthetők hibának. Az viszont feltűnő, hogy a beszédnorma tekintetében minának tartott média nyelvén (a bemondók, műsorvezetők beszédében és sok esetben a meghívott beszélgetőpartnerekében is) valószínűen

az egyre gyorsuló beszédírási miatt torzul, elmosódik az *a* és az *á* magánhangzók ejtése. Óvodás korú gyermekek beszédében az *a* hang helyén rövid, ún. „palócos” (ajakkerekítés nélküli) *à* hang hallható: *ápá; anyá; álmá; tálán; mádár; Anyu, éhes vagyok!* Egy idő óta különösen az időjárást ismertető bemondók és más műsorközlők beszédére is jellemző az *a* magánhangzó *à*-szerű ejtése: *nápos idő, nápozás, hávázás, hávaseső, hávás utakon, márád a jó idő.* Nem tudni, hogy miért mosolygós arccal kell közölni az objektív tartalmú időjárásjelző szövegeket. Persze a mosolygás nem kártható, ha jól artikulált, szép, tiszta beszéd társul hozzá. Nem illik a negédes, nevetős, „behízelt” hangképzés

a tévében gyakran hallható reklámszövegekhez sem. Általában női hangok kínálják eladásra az éppen aktuális, divatos portékákat ekképpen: *ánnnyirá jó; hágyományos; biztos vágyok benne.* A modoros, affektáló beszéd velejárója a szerepjátszásnak. Miért tekintjük hibának a köznyelvi beszédben az efféle hangzásokat? Azért, mert az *a* hangunk alsó nyelvállással, tágabb ajakkelekítéssel és nyílt állkapocsszöggel, hátul képzett, rövid magánhangzó; az *á* meg legalsó nyelvállással, legtágabb ajakréssel és igen nyílt állkapocsszöggel, hátul képzett, hosszú magánhangzó. A definíció mutatja, hogy az *à* hang ejtésekor a szabályos *á* képzéséhez képest más a nyelvemelkedés foka, szűkebb,

zártabb az ajakrés. Időtartam tekintetében is van eltérés az *á* és az *à* között. A két hang viszonyában az *á* hosszabb hangzású, az *à* hangzása rövidebb. Mivel magyarázhatjuk a kétféle *á* hangunkat? Feltehetően a magánhangzó-asszimiláció jelensége idézi elő az *á* torzulását. A nahát, talán, madár, vadász, határ, család stb. szavak kiejtéskor már az első szótagban levő a képzésénél létrejön a szájüregben az a beszélőszervi állás, amellyel az *á* hangot képezzük. Vagyis az *á* hang hatására ejtjük a hozzá közel álló *à* hangot az *a* helyén. Érdekes, hogy az *ö*-zés kialakulásában is a második szótagbeli (hátrább álló) magánhangzó hatására ment végbe az asszimiláció: *mögyök* > *mögyök*, *lészök* > *lészök*, *tészöm* > *tészöm*.

Fischer Sándor (1966: 299–301) bizonyára azért vette fel az artikulációs gyakorlatai közé az *a* – *á* és az *á* – *a* magánhangzós szavak együttes gyakorlását *A beszéd művészete* című tankönyvében, mert így több figyelemmel lehet ellenőriznünk a két hang eltérő hangzásait. Montágh Imre (1995: 77–78, 102) ugyancsak fontosnak tartotta az *a* és *á* magánhangzós szavak pontos kiejtését. Helyesen állapította meg Fischer Sándor (1966): „Az *á* és az *a* hangok hosszúsági és színbeli szétválása a magyar beszédre erősen jellemző. Ezért kell foglalkoznunk az *a* és *á* hangok egymásra ható és egymást akadályozó ejtésével.” Az *a* és az *á* szabályos képzését meghatározhatja, befolyásolhatja

még az, hogy melyik szótagban vannak ezek a hangzók. Ha a második szótagba kerül az *á*, hangzásának időtartama kissé rövidebb, mint az első szótagbeli *á*-nak:

barátja – *bátraknál* – *láthatatlanság*
családja – *bánattá* – *váratlan halál*
dalárda – *dámvadát* – *határtalan kár*
fatála – *fáradtál* – *vállalhatnánk*
vallása – *vállalás* – *hátha használhatnánk*

Ahogy nő a szóhosszúság, úgy csökken egy-egy hang pontos kiejtésére fordított idő. Az álom, álmos szavak első szótagbeli *á* hangja még hosszan ejthető, de már az álmatlanság, álmaitokat

szavakban (főleg a gyors beszédírási miatt) rövidebb lesz az *á* időtartama. A láthatatlanság első szótagbeli *á* hangja is rövidebb lesz, mint a *bátraknál* szó *á*-ja (Fischer 1966: 300). Bizonyára a gyors beszédtempó az oka annak, hogy a *főváros*, *fővárosiak* szavak *ő* hangzóját szinte mindenki rövid *ö*-vel mondja a tévé és a rádió műsoraiban. Ha a rövidebb szavak szócsoportjaiban már differenciáltan és pontosan tudjuk ejteni az *a* és *á* hangokat, akkor ez folyamatos szövegben is sikerülni fog.

*Arass, rózsám, arass,
Megadom a garast.
Ha én meg nem adom,
Megadja galambom. (népdal)*

*Árva vagyok, árva,
Én vagyok az árva.
Áldja meg az Isten,
Ki az árvát szánja! (népdal)*

Nagyon feltűnő kiejtési jellegzetesség az, ha az *á* hangot zártabban ejtjük, és hosszú

ā lesz belőle (ápám, tálán); és az is, ha az *á* előrébb képződik, és szinte affektált *é* hang lesz az eredmény: ápém [apám], anyém [anyám]. A fent említett beszéd-sajátosságoknak lélektani vonatkozásai is vannak. Az alig hallható hang, az erőtlenség artikuláció, a zárt szájú beszéd összefüggésben lehet a beszélő félénkségével, introvertált személyiségével. Ebben az esetben a beszédjavító gyakorlatoknak még az is a szerepük, hogy segítsék a beszélőt az élénkebb, kifejezőbb beszéd elsajátításában. Úgy is mondhatjuk, hogy a beszédjavító szakember feladatának tekinti taníttatnia egyéniségének fokozatos alakítását. A magánhangzók ejtésihibája leggyakrabban a zártszájúság. Allejtési gyakorlatokkal lehet elérni, hogy tágabb legyen a szájüreg. Így az *a* és *á* hangok teltebben, öblösebben szólnak meg. A zártszájúság – Montágh Imre (1995) szerint – „[...] gyakran összefügg az első

fogak csúfságával, amit a beszélő talán önkéntelenül is takargatni igyekszik. Ám ez lehet tájéztési jelleg vagy gátlásosság is.” Az állandóan mosolygós ember nem tud szabályos *a*, *á* hangokat képezni, mert a nevetés vízszintes irányban nyitja az ajkrest, az *a* és *á* hangok képzése viszont csak kerekded ajaknyílással lehetséges. [A vízszintes irányú, széles formájú ajakmozgással csak az *i*, *í*, *e*, *é* magánhangzókat tudjuk pontosan, helyesen képezni!] A motyogó ember beszédében is elnagyolt, jellegtelen az *a* és az *á* hangzása. A beszédgyengéségnek, így a motyogásnak is számtalan oka lehet. A hiba okának feltárása és a javítás módjának megtervezése szakemberre tartozik. Ha a motyogás csupán felvett modorosság, akkor ez önfegyelmével javítható. Ha a beszédgyengéségnek egyértelműen beszéd-szervi rendellenesség az oka, akkor a javítás már nagyobb körülményeket kíván. ●

Hivatkozott irodalom

Fischer Sándor 1966: *A beszéd művészete*. Gondolat, Budapest.

Montágh Imre 1995: *Tiszta beszéd. Beszéstechnikai gyakorlatok*. Calibra, Budapest.

Állatcsoportok és neveik

Palágyi András

Bizonyára sokan vagyunk, akik a természet tudományos filmeket kedveljük, különös figyelemmel nézzük és hallgatjuk magyar szinkronszövegeiket. Szerencsénkre napjainkban már olyan felkészültséggel, jó minőségű technikával és operatőri munkával készítik ezeket, hogy az ember úgy érzi, mintha saját maga is benne lenne, részese lenne a filmbeli cselekményeknek. Ezeknek a természetfilmes csatornáknak (*Spektrum*, *Viasat Nature*, *National Geographic*, *Animal Planet* stb.) a hazai megfelelői leginkább angolból fordítják magyarra az aláfestő szövegeket, és a kellő lektorálás hiányában gyakran félrefordítják az állatcsoportok neveit, kifejezéseit.

Mivel anyanyelvünk igazán gazdag az állatnemek és -csoportok elkülönítésére használatos főnevekben, nem elég csupán a *hím* és a *nőstény* névbeli elkülönítése, hiszen a magyarban – szinte állat-

fajonként – külön nevünk is van mindkettőre. Így pl. az őz hímje *bak*, nősténye *suta* (de az *ünő* is használatos, a juhok nősténye pedig *jerke*). A szarvas hímje nálunk *bika*, nősténye *tehén* (a szarvas-marhához hasonlóan). Nem is szólva a szárnyas fajokról, ahol szinte kötelező a nemek és neveik elkülönítése: *kakas* – *tyúk*, *jérce*; *gúnár* – *tojó* stb. És akkor még nem is szóltunk a tájjellegű és irodalmi változatokról.

Azt hiszem, nehéz lenne komplett listát közreadni minden állatfaj neveinek, csoportneveinek egzakt elkülönítésére, elégedjünk meg most a legfontosabb állatcsoportok és őrzőik, tenyésztőik magyar elnevezéseivel, felhasználva a szótári magyarázatokat is. Íme...

Csürhe: együvé terelt, legelőre vagy hazafelé rohanó – süldőkből és malacokból álló – disznók csoportja. (Ezt a szót használjuk zajos, fegyelmetlen, rohangászó

személyek, gyerekek csoportjára is.)

Konda: legelésző disznók és nagyobb malacok csoportja. *Kondás* (esetleg *csürhész*): aki vigyáz rájuk, tehát disznópásztor.

Kanász: eredetileg disznópásztor vagy más néven kondás. (A *kanász* szó eredete valószínűleg a kan disznóból jött, hiszen leginkább őrájuk kellett vigyázni, mert izgágábbak voltak, mint a kocák.) Idézet egy népköltésből: „Kanász voltam, kanász leszek, három siska disznót veszek.” (A ’siska’ lelógó fülű disznót jelent.)

Nyáj: legelésző birkák csoportja. *Juhász:* birkanyáját vigyázó pásztor. (Sáskák, szöcskék csapataira is használják, pl. Arany János: „[...] Tikkadt szöcskenyájak legelésznek rajta.”) A *nyáj*as jelzőn is innen eredhet, hiszen a birkával bármit csinálhat az ember, pl. nyírhatja a gyapját, vághatja a körmét, és alig ellenkezik.

Csorda: főleg tehenekből és borjakból álló csoport. Gulyának is hívjuk, főleg ha üszők mellett ökrök, tinók (fiatal herélt bikaborjak) is vannak köztük, bár irodalmi alkotásokban a csorda és a gulya általában azonosnak tekinthető. *Gulyás* (régebben *csordás*): aki őrzi őket. (A tenyészbikákat általában külön legeltették: 'bika-gulya'.)

Ménés: tavasztól őszig szabadon tartott tenyészlovak csoportja. Főleg kancák, csikók, de herélt ménék és herélt csődörök is alkothatják. A hím ló: *mén* vagy *csődör*; az irodalomban is egyformán használják. *Csikós:* aki őrzi a ménest. (A tenyészméneket külön tartják a kancáktól.) Az állami ménesek feladata az ország lóállományának utánpótlása megfelelő tenyészállatokkal (lónemesítés).

Bojtár: eredetileg a ménés őrzésében segédkező fiatal legény (kisbojtár). Csikós bojtárnak is nevezik. Nyájnál: a számadó juhász helyettese. Gulyásbojtár: gulyánál, tenyészetben segédkező fiatal fiú.

Fontos és érdekes a **vadállatcsoportok** elnevezése. (A természetfilmekben itt

a leggyakoribb a rossz magyar fordítás.) Általánosnak mondható két-háromféle helyes csoportosítás:

Falka: egyfajta rokonállatokból összeverődött vagy együvé terelt, főleg ragadozó állatok csoportjaira használjuk. Farkasfalka, tigrisfalka, medvefalka, vaddisznófalka stb.

Csorda: növényevő, kérődző vadak csoportjaira használjuk. Például elefántcsorda, szarvacsorda, gnucscorda, zsiráfcsorda, struccscorda stb. Madaraknál inkább a *csapat* a helyes, pl. fecskecsapat, darucsapat, pingvinsapat, flamingócsapat.

Raj: rovaroknál használatos leginkább, hiszen milliószámra képesek összeverődni, pl. méhraj, sáskaraj, pillangóraj, kérészraj, hangyaraj. (De halaknál is alkalmazhatjuk pl. heringraj, szardíniaraj.) Mivel a hangyák és főleg a termeszek komoly építményeket hoznak létre, rájuk különösen illik két antropomorf kifejezésünk: hangyakolónia, termeszvár.

Jó lenne, ha a tv-csatornákon a magyarra szinkronizált filmekben és a rádióban is ezeket a csoportneveket használnák! ●

Az indulatszókrol egy képregény fordítása kapcsán

Szili Katalin

Rövid írásom ihletője a gyermeknyelvvé váló találkozásom, aminek lélekfrissítő csodáit most négyéves unokámnak köszönhetően élhetem újra át. Magas metanyelvi tudatosságának betudhatóan a Tamkó Sirató-, Weöres Sándor-versektől, a magyar népmeséken át Dániel András fantasztikus Kufli történetéig terjedő olvasmányaink minden számára ismeretlen szava, kifejezése felkelti a figyelmét, és magyarázatot kíván rájuk, amit én nagy örömmel teljesítek. Legutóbb azonban őszintén szólva kudarcot vallottam, mégpedig egy rövid, az iméntiek minőségén messze alulmaradó képregény, a Lego Group minden nagyobb élelmiszerboltban megvehető képregényének felolvasásakor. (Sajnos a csoportelvárás már az óvodában is megköveteli a divatos „hősök” isme-

retét.) Az egyik, pókemberről szóló pofonegyszerű történetben (egyéb bibliográfiai adattal nem szolgálhatok róla) a morálisan örvendés vég elérése a következő, az indulatszók kategóriájába tartozó szavak, kifejezések kíséretében zajlik (ahol szükséges, megadom a tágabb szövegkörnyezetet). *Hű! Örülök, hogy; Ó! Mi van még?; Hű! Ez úgy hangzik...!; Hmm...; Aha!; Huh??* (félelmet kifejező arccal); *Te jó ég!; Haha! Ment, mint a karikacsapás!; Atya ég!; Ööö... (kérdés után); Hé, anya,; Áááh! (félelmet kifejező arc); Haha!; ...megkapják a magukét! Haha!; Hé, lógunk még...; Ugh, mindig ez a kód; Voáá! Jobb, ha eltűnök innen!; Phjú! Ez közel volt!; Huh?! Minden normális...; Hát itt van!; Hmm, akkor lássuk!; Nem végeztem! Ó, szerintem igen!; Hé, add vissza!; Na tessék, ezt megcsináltad!; Huh? Hova lett a falmászó?; Te jó ég!*

Ez tényleg ő?; Ó, köszönöm!; Mi okból? Szent ég!; Huh? Hangüzenet a főnökömtől...

Őszintén szólva a kiemelt szavak közül kettőnek (*ugh, phjú*) hirtelenjében még a kiolvasása is gondot okozott, nem beszélve az értelmük azonosításáról. (A csodálkozásakor mondott *voáá* és változatai annyira elterjedtek az ifjúság körében, hogy még én is ismerem.) Sejtettem, hogy az angol eredetinek valamilyen változatai lehetnek. Az *ugh* esetében a szótárak meg is erősítették: egyik 'artikulálatlan köhögésszerű hang'-ként azonosította, másik a *jaj! pfúj, au, ó, brr* indulatszókat rendelte hozzá, amelyek közül bármelyik megjelenhetett az adott szituációban. A *phjú*-ról ordít, hogy írásképe hibrid megoldás: a *phu* szó kiejtését írhatta át így a fordító, ami a *phew* változata, és utálatot,

kényelmetlenséget, türelmetlenséget, újabban pedig megkönnyebbülést fejez ki. A megfelelő magyar változat tehát a *pfúj*, *ah*, *öh* stb. egyaránt lehetett volna.

Mivel a fenti tapasztalás hatására választott tárgyam, az indulatszók szélesebb értelmezéseinek részét képezik a hangutánzó szók, csak jelzésszerűen említem, hogy a helyzet az esetükben még rosszabb. Bizonyításképpen az olvasóim fantáziájára bízom a felsorolt hanghatások és a tükrözött természeti hangok összekapcsolását: *bamm*, *bamm svusssh*, *vussh*,

zsupp, *dübb* – repülés hangja, háló sziklába fúródása, léptek, sziklák röpülése, esés. (A képregény szerinti megoldások: repülő sziklák – *bamm*, *bamm*; háló sziklába fúródása – *zsupp*; repülés hangja – *svusssh*; esés – *vussh*; dübörgő léptek – *dübb*.)

Az, amit erről a rossz példával kiemelt szófajról az első, ókori nyelvtanokig visszamenően bizonyossággal állíthatunk: szófaji osztály(ok)ba sorolásuk mindig is gondot jelentett, mégpedig a hozzá rendelt nyelvi elemek rendszerezésnek ellent álló tulajdonságai, eltérő

formai jegyeik, viselkedési jellemzőik miatt (erről röviden: Fülei-Szántó – Siptár 1988: 67–82). Ugyanakkor talán éppen ezért a figyelem töretlen maradt irányukban az idők során, és ez elmondható a magyar szakirodalomról is egészen a múlt század végéig. A történeti folyamatot, amelynek a végén a szófaji kategória előbb leszűkült az indulati hangkapcsolatokra és új besorolást nyert, majd megkérdőjeleződött mind szófajisága, mind tagjainak szó volta, sőt el is tűnt némely leírásból, főbb állomásain keresztül követem végig. (Az idézett szerzőkről, könyvekről: egy-egy időszakra jellemző vagy éppen előre vivő nézeteket kívántam bemutatni, ami nem zárja ki, hogy hasonló gondolatokkal más írásokban nem találkozhatunk.)

Első nyelvtanunk írója, Sylvester János *Grammatica hungarolatina* című könyvecskéjében (1539) *interiectio* néven jelenik meg a szófaj, meghatározás nélkül, de magyar példákkal, amelyek az írásmód ellenére is felismerhetők: *Euax*, *haya!* *heu!*, *iay!*, *aa!* *eel*, *atat*, *Im*, *lass*. *lass*, *lass!* A nyelvtanokban gazdagabb XVII-XVIII. században

tallózva már közvetve szembesülünk a velük kapcsolatos szinte minden későbbi nehézséggel, amelyek között szerepel az elnevezés kérdése, a grammatika egyes szintjei közötti elhelyezésük problémája (az etimológiához, vagyis az akkori szófajtanhoz vagy a szintaxisához tartozónak véljük-e) és legfőképpen a kategóriát alkotó elemek mibenléte. Illusztrálásképpen néhány nemegyszer mosolyra fakasztó, de a jelen számára is gondolatébresztő példa. Pereszlenyi Pál nem foglalkozik velük ugyan részletesen, de besorolása kapcsolódik a későbbi értelmezésekhez, ugyanis a szintaxis részben, a rövidke VI. fejezet címében említi, mégpedig a határozószók és a kötőszók társaságában: *De adverbiorum. Interjectionum, & Conjunctionum Constructione* (1682: 164). Száz évvel később Földi János a szerencsétlen sorsú, általa 1790-re datált grammatikájában (1912) már jóval bővebb leírást nyújt róla közbevető szó cím alatt, sőt első, akár ma is helytállónak ítéltető meghatározását adja: „[...] a beszédnek olyan hajthatatlan részei, mellyek valamely kiváltképpen való, elméleti megindulást jelentenek. A’ mint

az indulatok különb különb félék: úgy ezek is az indulatokhoz képest sok Nyelvekben sok félék [...]” (i. m. 235). Végül megjegyzi, hogy „Nyelvünkben igen kevesen találtnak...”, de rögtön meg is cáfolja önmagát 12 válfajuk elkülönítésével, amiből egyértelműen kitetszik, hogy az érzelmeket, azok beszédbeli funkcióit állította vezérelvül a rendszerezésben: 1. Panaszkodók: *ah, óh, jaj, héj, óh óh, haj haj, kár*; 2. Óhajtók: *bár, bársak, vajha, héjha, óhha*; 3. Sürgetők vagy nógatók: *no, nono, nosza, rajta, bizvást, frissen, notsak, aló, aló rajta, uttzu rajta, neki*; 4. Örvendezők: *éj, haj, uttzu, ujjú, hajja, hujja, hohó*; 5. Utáltatók: *pih, piha, püh, aha, ehe*; 6. Hallgattatók: *tsitt, hallga, psz, tsi*; 7. Tsudálkozók, ditsérők, nagyítók, kitsinyítők vagy utáltatók: *be, vajmi, vajki, melly, mint: melly szép, melly rút, és néha: de, de nagy, de jó, de szép, annye, ennye be bohó*; 8. Mutatók: *la, lám, ne, ni, bezzeg*; 9. Ellenzők: *éh, éj, ehe, hiszem, hagyd el, az Istenért*; 10. Elűzők: *félre, kesze. E régi parancsoló módtól: keljsze*; 11. Kínálók: *ne, nesze*; 12. Bosszankodók: *éppen, soha, bizony* (i. m. 235–236). Verseggy Ferenc még tőle is részletezőbb a magyar

nyelvű (!) iskolai nyelvtanában (1818), ahol közvetlenül az igehatározók után teszi fel a kérdést (a tankönyv az akkor dívó katekizmus, vagyis kérdés-felelet formában íródott): „Mellyek a Magyarban az indulatjelek?” (i. m. 322). Definíciót nem ad ugyan, viszont összesen 28 fajtájukat listázza, ami szép szám akkor is, ha több közülük ismétlődik. Terjedelmi okokból az egész oldalt nem tudom idemásolni, csupán néhányat emelek ki közülük bizonyítandó, hogy milyen szerves, a nyelvhasználaton alapuló szemlélet búvik meg mögöttük: „szemrehányó”: *csúfság!*, *szígyen, gyalázat!*; „segítségül hívó”: *egek!*; „újjal mutató”: *ím!*; *Íme, ihol!*; „fenyegető”: *jaj neked!*; „megijedő”: *utzu!*; „szánakodó”: *szegény!* (i. h.). Summázva a nyelvtanok eredményeit a XIX. század elejéig: felfedezhetünk bennük a mai meghatározásokkal rokon gondolatokat, megoldások születnek a magyar elnevezésére, a szófajhoz tartozó nyelvi elemek kiválasztását pedig a természetes, a nyelvhasználatot egységben megragadó szemlélet jellemzi, ami egyfelől a mondattan felé nyitott, másfelől már-már

a pragmatika XX. századi megoldásait idézi. A XIX. század végének viszonyulása kettős a szófajhoz, amit leginkább Riedl Szende több lényegi megállapítást tartalmazó leírása tükröz. Nyelvtanában (1864) ott van (utolsóként) a szófajok között a mai indulatszó elnevezéssel, amelynek tagjai „nem meghatározott képzetek és fogalmak jegyei”, hanem csak „természethangok” (Riedl 1864: 240). Osztályozása az előbbieknél általánosabb (és a későbbieket megidéző) kategóriákon alapul: érzethangok (*ah!*; *ha!*; *hej!*), hangutánzások (*hop-hop!*; *kukuk!*), vágyhangok (*lassan!*; *csitt!*; *pszt!*). Kiemelendő, hogy állományukat, ellentmondva a definíciójának, kitágítja a kifejezésekre is: *Isten nekil!*; *Isten hozta!*. Mindezek ellenére elutasító a szófajjal szemben, ami az akkori nyelvművelő, nyelvhelyességi törekvéseknek tudható be: „Az indulatszók inkább csak a gyermeki és pórias beszédben fordulnak elő. A művelt ember kerüli azokat, s különösen a káromkodási kifejezéseket, melyek a nemesebb beszéd méltóságával nem férnek össze.” (i. m. 240) Hogy ez a „művelt” nyelvet célzó attitűd kimondva, kimondatlanul általános lehetett, talán

az is igazolja, hogy a korszak meghatározó nyelvésze, Simonyi Zsigmond egyszerűen kihagyja őket a nyelvtanaiból (1879, 1889).

Majdnem egy évszázadot ugorva az időben, a XX. század végének grammatikáit egyfelől a pontosabb szófaji elhelyezés jellemzi, másfelől a kategóriába nem illő tulajdonságok körülhatárolása és – ami a legfontosabb – mondatszerű jegyeik előtérbe állítása (lásd többek között Kelemen József 1970-ben megjelent monográfiáját a mondatszókrol). Lényegében ez a viszonyulás érhető tetten a Rácz Endre szerkesztette *Mai magyar nyelvben*, ahol Velcsov Mártonné megjegyzi róla, hogy „nem illeszkedik be mondatrészként szervesen a mondatba, hanem rendszerint tagolatlan mondatszó” (1968: 82). Fontos mozzanat leírásában a továbbiakra nézve az is, hogy kiemeli rokonságukat a módosítószókkal (*ühüm, á, hm*), valamint némely kötőszóval (*bár, ám, ámde, noha*). Rendszere háromosztatú (és igen hasonlít Riedlére): érzelmet nyilvánító (*ejnye, trillárom, ó, jaj*), akaratnyilvánító (*hajrá, no, nosza, uccu, hóha, sicc pipipi*), hangutánzó (*mau,*

kipp-kopp, bumm) indulatszók (i. m. 82–83). Az ezredfordulón megjelent *Magyar grammatika* Kugler Nóra által írt fejezetében (2000: 292–307) a mondatszók körében találjuk, tehát a besorolásuk alapját a mondatszerű jegyeik adják. A mondatszó Kugler meghatározásában az önálló tagolatlan vagy szerkesztett tagmondatok szintaktikailag szeretlen eleme: *Jaj! Jaj de szép ez az album!* (i. m. 292). Új vonás nála, hogy a mondatszó típusainak elkülönítésében, elnevezéseikben a funkcionális nyelvészet és a diskurzus kutatás hatása is tetten érhető. Kategóriái (nem az általa adott sorrendben): interakciós mondatszók (*heló, pá, adjisten*); társalgásszervező- és jelölő elemek (*hm, mi, nos, ugye, apropó*); akaratkifejező mondatszók (*hohó, pszt, hess, csitt*); mutató mondat-szók (*ím, lám*); módosítószók (*valószínűleg, tényleg, bizonyára*); hangutánzó mondatszók (*cupp, durr, miau*). Az indulatszók (*aj, ó, óh, ah, juj*) határai, miképpen a példáiból kitűnik, leszűkültek az olyan hangkapcsolatokra, amelyeknek zöme „érzelemmel, ill. érzékeléssel kapcsolatos indulathangokból fejlődött ki, és emellett többé-kevésbé

konvencionális (rögzített és hagyományozódó) hangalakkal rendelkezik” (i. m. 295). Ezzel azonban kizárta az indulati szavak, kifejezések széles táborát közülük: *úristen, a fenébe, teremtetted, ó egek* stb. Egyszerű megoldásnak tűnhet, hogy ezt a hiányosságot kiküszöbölendő az „indulatszók, indulati kifejezések” terminust alkalmazzuk rájuk, de akkor a szónál nagyobb elemekkel társítjuk őket, mégpedig a szófajtanon belül. Persze ha egyáltalán szónak tekinthetők az indulatszók. Erre a problémára Kenesei István hívja fel a figyelmet vállaltan strukturális megközelítésű dolgozatában (Kenesei 1986: 50–71), amelyben a szavakat az általa felállított kritériumok alapján osztályozza, és arra a következtetésre jut, hogy „vannak olyan nyelvi elemek is, amelyeket még mellérendelni sem lehet, sőt a szómeghatározási próbát sem állják ki, ugyanis nem lehet őket más szavakkal együtt elhelyezni a mondatban [...], így nem is vethető fel esetükben a »szóvá nyilvánítás« lehetősége” (i. m. 53). Gondolatmenetét tovább idézve: „De akkor miért érezzük úgy, hogy valamilyen ne-

vet mégis adnunk kell nekik? Valószínűleg arról van szó, hogy mint sajátos formájú tagolatlan közléseket, amelyeket a beszélők rendszeresen és meghatározott formában használnak, valahol fel kell sorolnunk őket, és ez a hely – jobb híján – a nyelv szótára” (i. m. 63). Talán e megfontolás vezérli a kognitív szemléletű *Nyelvtant* (Tolcsvai Nagy 2017) is, amikor kiveszi a tárgyalta témái közül. De valóban nincs helyük a magyar nyelv leírását célzó munkákban? Tehetjük fel a kérdést. A továbbiakban ahhoz szolgálok adalékokkal, hogy igenis van, mégpedig a grammatikák pragmatikai fejezetében (ha van ilyen bennük). Bizonyítékul röviden vázolom, milyen eredményekhez juthatunk, ha a pragmatikai nézőpontot választva értelmezzük ezeket a hagyományosan nehezen leírható

sokarcú nyelvi elemeket. Hozzáteszem, járt úton indulok el, mivel a Fülei-Szántó – Siptár szerzőpáros már korábban (1983: 67–81) alkalmazta a pragmatikai aspektust a szófaj elkülönítési elveinek kialakításában, hangsúlyozva, hogy az indulatszó „nem szintaktikai-szemantikai jellegű kategória, hanem legnagyobb mértékben pragmatikai jel: a beszélő állásfoglalásának, közlés-szándékának nyelvi megtestesítője” (i. m. 71). Céлом, hogy állításaikat kiegészítve, módosítva a beszédaktuselmélet keretein belül értelmezzem a szófaj XX. század végi felosztásainak közös tagjait, jelesül az akaratnyilvánítással, valamint az érzelmek kifejezésével összefüggő elemeket. Röviden az ehhez nélkülözhetetlen főbb fogalmakról, megállapításokról. Az Austin-féle beszédaktus-elmélet alaptézise, hogy a nyelv – azon kívül, hogy a világ tükrözésére használjuk – cselekedeteink eszköze is lehet, vagyis többféle dolgot tehetünk vele, kérhetünk, tagadhatunk, gratulálhatunk, nemet mondhatunk stb. (Austin 1990; 1962). Megvalósíthatjuk mindezt performatívumok-

kal, vagyis a szóban forgó szándékot (illokúciós erőt) egyértelműen kifejező egyes szám 1. személyű igékkel, amikor is a kimondás egyenlő a tettel: *kérek, gratulálok, visszautasítom* stb. A performatívumokon kívül persze jelezhetjük szándékainkat közvetett módon is: ha azt akarom, hogy a partnerem elhallgasson, közvetíthetem a szándékomat performatív igékkel (***Parancsolom/megkérlek/felszólítalak***, hogy légy csendben), de egyszerűen mondhatom neki azt, hogy ***pszt, csitt*** vagy ***kuss***.

Egyet kell tehát értenünk a Fülei-Szántó – Siptár szerzőpárossal abban, hogy „az akarati indulatszók valójában beszédaktusok” (i. m. 69). Megállapításuk azonban pontosítást kíván, ugyanis Searle Austinénál árnyaltabb beszédaktusfelosztásával (1975) egyértelműbb címkével láthatjuk el őket. Searle-nél ugyanis a direktívumok csoportjába azok a megnyilatkozások tartoznak, amelyekkel a beszélő el akarja érni, hogy partnere tegye, amit ő akar. Pragmatikai értelemben tehát a *Noszal, Rajta!, Uccu!, Na!* hasonló beszélői szándékot jelenítenek meg, mint a *Követelem/parancsolom/*

felszólítom/kérem, hogy tegye meg., a Tegye meg!, a Még nem tette meg? stb. függetlenül attól, hogy a grammatika mely szintjére sorolódna be. Amennyire egyszerűnek tűnik az akaratnyilvánító direktívumként való értelmezése, annál bonyolultabb annak a megválaszolása, milyen osztályba helyezzük az érzelmenyilvánító megnyilatkozásokat: *haj, jaj, hű, istenem, te jó ég, a kutyafáját, hogy az a fűzfán fűtyülőjét* stb. A helyes válaszhoz mindenképpen el kell választanunk egymástól a performatívumokat és a beszédaktusigéket: az előbbiek kimondása egyenlő az adott cselekedettel (*Köszönöm*), az utóbbiak viszont csak megnevezik azt: *János köszönetet mond. Könynyű belátnunk, hogy amikor az érzelmeinkről vallunk, nem az adott érzelmi tevékenységet végezzük éppen, csupán deklaráljuk (ami igaz vagy nem igaz): félek = 'azt állítom, hogy félek'. Az érzelmeiket kifejező igék tehát illokúciós erejüket tekintve állítások, Searle felosztásában asszertívumok. Az érzelmi indulatszók pragmatikai funkciója ugyanez: *Utálom a spenótot.* (állítás a spenóttal szembeni érzésről) = *Pfúj!* ('*

utálom/nem szeretem a spenótot').

Visszatérve a bevezető problémafelvetésemhez: az indulatszók pragmatikai funkciói arra utalnak, hogy nemcsak az emberi nyelvek legősbibb, legelemibb rétegét képezik, de egy adott kultúrára jellemző nyelvi jegyeket is hordoznak. Miképpen Polcz Károly (2009) Wierzbickát (2003) idézve hangsúlyozza, használatuk nyelvenként kvalitatív és kvantitatív eltéréseket mutat. Az egyes kultúrák különböznek tehát abban, hogy ezek a nyelvi elemek milyen funkciókat és jelentéseket hordoznak, valamint használatuk gyakorisága is kultúraspecifikus attól függően, hogy az adott társadalom mennyire korlátozza vagy engedi az érzelmeik kimutatását (Polcz 2009: 36). Azt feltételezem, hogy a magyar nyelvben mennyiségüket tekintve gazdag, minőségüket tekintve pedig változatos családot alkotnak. Ehhez tegyük még hozzá, hogy az anyanyelvvél való találkozásban ugyancsak meghatározó, első élményt nyújtó jelenségek: a kisgyermek az első szocializációjuk során, a szűk családi körben fokozatosan tanulják meg, sajátítják

el a szükségleteik, az érzelmeik, viszonyulásaik kifejezését szolgáló nyelvi jeleket, azok dekódolását. Szerencsés esetben a fundamentumot alkotó érzelmi, indulati hangkapcsolatokra, kifejezésekre és azok szupraszegmentális sajátosságaira újabb és újabb rétegek rakódnak az idők során. Nem az a baj tehát, hogy a *váo* hangsorral csodál-

koznak (magyar vagy angol kiejtéssel), hanem az, hogy nem tudják előhívni a mentális lexikonjukból a *hű, hűha, nohát, azt a, azt a szemit* stb. lehetőségeket, mert legfeljebb a passzív státuszt foglalják el szókincsükben a naponta rájuk zúduló idegen (főként angol) minták ellenében. A rossz példának választott füzet az olvasni még

nem tudó vagy az olvasással ismerkedő gyermekeket célozza meg, így kívánatos lenne rávenni a kiadványért felelős cégeket, hogy tiszteljék az adott piac résztvevőinek nyelvét, kultúráját (jelen esetben a miénket) annyira, hogy a profitjuk fejében jó színvonalú fordításokat adnak ifjú olvasóik kezébe. A dolgozat ezért íródott. ●

Hivatkozott irodalom

- Austin, John L. 1990: *Tetten ért szavak*. Akadémiai Kiadó, Budapest. [Angolul: Austin, John L. 1962: *How to do things with words*. Clarendon, Oxford.]
- Földi János 1912: *Földi János magyar grammatikája*. (közvetteszi Gulyás Károly) Magyar Tudományos Akadémia, Budapest.
- Fülei-Szántó Endre – Siptár Péter 1983: Indulatszók és szófajok. *Nyelvtudományi Közlemények* 85. 67–82.
- Kelemen József 1970: *A mondatszók a magyar nyelvben*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kenesei István 2006: A szófajok. In: Kiefer Ferenc (főszerk.): *Magyar nyelv*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kugler Nóra 2000: A mondatszók. In: Keszler Borbála (szerk.): *Magyar grammatika*. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest.
- Pereszlényi Pál 1682: *Grammatica lingvae ungaricae*. Matthias Strnensky, Tyrnaviae.
- Polcz Károly 2009: Oh my God! – Ó, te jó ég! Vallási tartalmú indulatszók és indulati kifejezések az angol nyelvű filmszövegek magyar fordításában. *Fordítástudomány*. XI. évf. 2. sz. 36–55.
- Riedl Szende 1864: *Magyar nyelvtan*. Pfeifer Ferdinánd, Pest.
- Searle, John, Rogers 1975: A taxonomy of illocutionary acts. In: Gunderson, K. (ed.): *Language, Mind and Knowledge*. *Minnesota Studies in the Philosophy of Science* 7. University of Minnesota Press, Minneapolis.
- Simonyi Zsigmond 1879: *Magyar nyelvtan felsőbb osztályoknak és magánhasználatra*. Eggenberger-féle Könyvkereskedés, Budapest.
- Simonyi Zsigmond 1889: *A magyar nyelv I-II*. Révai Testvérek, Budapest.
- Sylvester János 1539: *Grammatica hungarolatina*. Sárvár.
- Tolcsvai Nagy Gábor 2017: *Nyelvtan*. Osiris Kiadó, Budapest.
- Velcsov Mártonné 1968: Az indulatszók. In: Rácz Endre (szerk.): *A mai magyar nyelv*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Verseghy Ferenc 1818: *Magyar Grammatika avagy Nyelvtudomány*. Királyi Magyar Universitas, Buda.
- Wierzbicka, Anna 2003: *Cross-Cultural Pragmatics: The Semantics of Human Interaction*. Mouton de Gruyter, Berlin.

Archaikus palóc imádságok

Gréczi-Zsoldos Enikő

Gyakran járok a Palócföld falvaiban, és a „krónikás öregek” közé időnként magammal viszem egyetemi hallgatóimat is. Csendes figyelemmel járunk közöttük, mert ha így teszünk, akkor a népköltészet ismeretlen szerzőinek szavát is meghallhatjuk.

Nagy reménysége az embernek, hogy a Teremtő elé állhat, és elmondhatja hálaadását vagy könyörgését. Amikor Erdélyi Zsuzsanna néprajzkutató fölismerte, hogy a népi imádságok nagy része nem veszett el, hanem a népi emlékezet és a rendszeres imádkozási gyakorlat megőrizte ezeket a szövegeket, akkor a Kárpát-medencét bejárva fölgyűjtötte, majd lejegyezte és rendszerezte a szóbeli népi kultúrában nemzedékről nemzedékre hagyományozott, a magyar népi közösség folklórjában fennmaradt archaikus népi imádságszövegeket. A középkori népi vallásosságban

gyökerező archaikus-apokrif imagyűjtése érintette a palóc vidéket is. Az 1960–70-es években többször járt Nógrád, Heves, Gömör és Borsod megye palócok lakta településein, valamint határon túli, felvidéki palóc területeken. A *Hegyet hágék, lőtőt lépék* című gyűjteményében a népköltészet ismeretlen szerzőinek állít emléket, „kik e gazdag irodalomnak nemzedékek rendjében alakítói,

hordozói, s napjainkig közvetítői voltak” (Erdélyi 1999: 14). Az imádságok a vallásos palóc nép hétköznapijainak és ünnepnapjainak egyaránt részei voltak, *félkeltyibe* és *lőfektyibe*, munka közben és munka végeztével, örömben és bánatában is mondta leány és legény, asszony és ember (ahogy a férfit nevezi a palóc).

A gyűjteményes kötet legutóbbi kiadásában közölt

Petrovecz Lászlóné Bartus Teréz.

Fotó: Csáta Judit

321 szövegből 90 imádság palóc területről származik. Az imaszövegek a nyelvtörténet minden időszakában a legarchaikusabb szövegegyeségeknél tekinthetők mind a népi, mind a templomi-liturgikus gyakorlatban. A népi imádságszövegek a beszélt nyelv sajátosságait őrzik, nyelvi reliktumok, archaikus és nyelvjárási elemek maradnak meg bennük. Adatközlői az imádságszövegek nagy részét nem zsoltáros- vagy imakönyvből, nem hittanórán, nem a hitélet formális szituációiban, hanem többnyire idősebb családtagjaiktól tanulták meg. Az imádságok átadását, tanítását az idősek

fontos feladatuknak tartották, a felmenők élete pedig korábbi századokra nyúlik vissza, így egy-egy ima szóhasználatában sok archaizmus, regionalizmus és az évszázadokkal korábbi nyelvi állapot konzerválódott.

Egy tanárjelöltekből álló hallgatói csoporttal közös tanulmányutunkon a Herencsényből származó Petrovecz Lászlóné Bartus Terézzel, a sokak számára csak „mesemondó” Teri néniként ismert palóc asszonnyal beszélgettünk hitük gyakorlásáról. Elmesélte, hogy amikor még gyermeklány volt, több imádságot is megtanult a nagymamájától, akitől a neves

néprajzkutató palócföldi gyűjtőútja során szövegeket jegyzett le. Megtudtuk, hogy máig őrzik a család Erdélyi Zsuzsanna nagymamájának írt levelét, amelyben arról tájékoztatja adatközlőjét, hogy mikor fog érkezni.

A XX. század közepén gyűjtött népi imádságokat tartalmazó kiadványban nem jelent meg Herencsényből lejegyzett szöveg, ám az Ipoly mentéről és nyugati palóc településekről adatolva megtaláljuk a nyomát a Teri néni által felidézett imamotívumnak. Áhítattal, összekulcsolt kézzel hallgattuk ez év mindszent havában a herencsenyi Teri néni imádságát:

Herencsény-harasztipusztai templomrom (XIV. század).

Forrás: Wikimedia Commons

„*Ēn lĕfeksĕk ĕn āgyāmbā,
mint Űr Jĕzus koporsobā,
nehĕz ālom el nĕ nyomjon,
csālārd ōrdĕg mĕg nĕ csāljon,
fejĕm fĕlĕtt sĕnt kĕrĕszt,
āzon hārom āngyāl,
ĕgyik ōriz ĕfĕlig,
a māsik hājnālĕg,
hārmādĕk hālālom ōrājāig,
āmmĕn.*” ●

Hivatkozott irodalom

Erdélyi Zsuzsanna 1999. *Hegyet hágék, lőtőt lépék. Archaikus népi imádságok.* Kalligram, Pozsony. (Harmadik, bővített kiadás.)

Mozgásalapú kooperativitás az anyanyelvi órán

Könnyü Laura Krisztina

Atanulás – mint a legtöbb emberi tevékenység – társas jellegű, hiszen nem önmagunktól tanulunk meg valamit, hanem kontextusba ágyazva, interakciók révén: látjuk, halljuk, tapasztaljuk, beszélünk róla. A tanulás egyik alappillére a kölcsönösség, mely különösen akkor jut kiemelt jelentőséghez, amikor iskolai keretek között zajló, közös tevékenységként tekintünk rá. Pedagógusként fontos tisztában lenni azzal, hogy az egy osztályban tanuló gyerekek körében előforduló tanulási stílusok és ebből következően a tanulási motivációk is különböznek.

Elméleti háttér

A több intelligenciaterület igénybe vevő feladatok alkalmazásával a tanulókat segítjük abban, hogy felfedezzék, hogyan tudnak a legnagyobb kedvvel, s ezáltal a leghaté-

konyabban tanulni. A fejlett testi-mozgásos intelligenciával rendelkezők elsősorban mozgás és érintés útján ismerik meg a világot, nonverbális kommunikációjukban előtérbe kerül a testbeszéd. Azok a tanulók pedig, akiknek fejlett a társas intelligenciájuk, szeretnek másokkal együtt, csoportban, kooperatív technikákat alkalmazva dolgozni, nyitottak társaik javaslataira (Antalné 2015; Gardner 1983, 1999; Nicholson-Nelson 2007; Lengyel 2010).

Az aktív tanórai kommunikációs tevékenység szervezésekor a tanár a mozgásos és társas intelligenciaterületek sajátosságainak figyelembevételén túl a drámapedagógia elveire is támaszkodik (Gabnai 2015). A figyelemösszpontosítás képességének, az emlékezetnek, valamint a kooperációs képességnek a fejlesztéséhez egyaránt szükség van az aktív, cselekvő

tanuláshoz való pozitív hozzáállásra. A mozgásnak mint a drámajátékok egyik alapvető elemének az alkalmazásával a pedagógus növeli a tanulási hatékonyságot, hiszen a tanulóknak megszokottól eltérő, új helyzetekben kell a társaikkal együttműködve cselekedniük (Gabnai 2015, Eck 2017).

Mozgásos gyakorlatok gyűjteménye

Családkereső típusú mozgásos gyakorlatok

Ennek a csoportmunkán alapuló kooperatív technikának a lényege, hogy minden tanuló kap egy információt tartalmazó papírcetlit (ez lehet akár egy fogalom vagy egy fogalommeghatározás, illetve példa is). A feladata megtalálni a hozzá tartozó társait és velük együtt helyet foglalni a teremben.

A családkereső sémájára készültek a szöveg kommunikációs funkcióit, a szövegek nyelvhasználati szintereket szerinti csoportosítását, valamint a kommunikáció irányát gyakoroltató feladatok. A feladatok mintájául a helyesírási családkereső szolgált (Antalné 2008).

Szóelemkirakós

Témakör: szóalaktan

Időtartam: 20 perc

Munkaforma: csoportos munka

Fejlesztési cél: a szóelemek csoportosításának gyakorlása

Leírás:

Az órán részt vevő minden diák kap egy számot: 1; 2; 3; 4. A számok a már megszokott kódolás alapján az alábbiakat jelentik: 1 = szótő; 2 = képző; 3 = jel; 4 = rag. Az 1-es, a 2-es, a 3-as és a 4-es számot kapó diákok összeülnek. Egyik csoportba az 1-esek, egy másikba a 2-esek, és így tovább. Minden csoport feladata a megadott szóelemek gyűjtése. Az osztálylétszám függvényében a csoportokon belül létrehozhatunk alcsoportokat, az 1-esek (azaz a szótővek) csoportján belül például lehetnek olyanok, akik csak

ígezőket és olyanok, akik csak névszótőket gyűjtenek. A toldalékokat gyűjtő csoportokban is alakíthatunk ki alcsoportokat, ha szükségesnek érezzük. Mindenki feljegyzi a füzetébe az összegyűjtött elemeket. Határozzuk meg előre, mennyi időt töltenek a csoportok a gyűjtéssel! A megadott idő lejártá után alakítsanak ki új csoportokat! Minden csoportban legyen 1-es, 2-es, 3-as és 4-es számú tanuló is! A csoportban összegyűjtött elemeket mindenki viszi magával, így minden újonnan kialakult csoport ugyanabból a készletből dolgozik. Az újonnan kialakított csoportok feladata minél több szót alkotni a meglévő elemekből. Határozzuk meg előre, mennyi időt tölthetnek a csoportok a szóalkotással! Nem szükséges előre megadni a szavak „képletét”, fontos azonban, hogy a diákok ismerjék a toldalékok sorrendjének szabályait. Miután a megadott idő lejárt, minden csoport kiállít egy képviselőt. Ők állnak a helyükön, a többiek ülve maradhatnak. A feladat minél több szót felsorolni a csoport által alkotott szavakból. Aki nem tud újabb szót mondani, annak le kell ülnie. A győztes csoport az,

amelyiknek képviselője a legtovább állva marad.

Példa:

barátságosan = 1+2+2+4

mondhatnánk = 1+2+3+4

ablakomról = 1+3+4

Az eddig bemutatott feladatokban a mozgás a párokba, illetve csoportokba rendezés természetes velejárójaként jelent meg, maguk a mozdulatok nem társultak a tananyaggal kapcsolatos jelentéshez. A tanórai mozgásos tevékenység lehet azonban jelentéssel is, amennyiben adott mozdulatokhoz a tananyaggal kapcsolatos jelentéseket társítunk.

Mozdulatkódra épülő mozgásos gyakorlatok

A mozgáskódokra épülő gyakorlatokat a tanulócsoport együtt, egy időben végzi, ám minden tanulónak egyénileg kell eldöntenie, hogy a példa hallatán melyik mozdulatkódot mutatja. A magánhangzótörvények tanulásakor a hangrend törvényének gyakorlására alkalmas az alábbi feladat, amelyet a hangrendtörvény új tananyagként való bevezetésekor és ismétlésként is alkalmazhatunk.

Hangrend kartartással

Témakör: hangtan

Időtartam: 15 perc (rövidített változat alkalmazása esetén 7 perc)

Munkaforma: csoportos és egyéni munka (rövidített változat esetén egyéni munka)
Fejlesztési cél: a hangtani ismeretek elmélyítése

Leírás:

Ismétljük át, melyek a magas és a mély magánhangzók! Ezt követően az osztályt osszuk

három nagyobb csoportra! Vannak, akik magas, vannak, akik mély, és vannak, akik vegyes hangrendű szavakat gyűjtenek. Határozzuk meg előre, mennyi időt kapnak a csoportok a gyűjtésre! Minden csoport készítsen listát a szavakról! Ezeket a listákat a tanár összegyűjti. Ezt követően minden tanuló feláll a helyén. A tanár felolvassa a szavakat tetszőleges sorrendben úgy, hogy magas, mély és vegyes hangrendű

szavak egyenlő arányban hangozzanak el. A tanulók kartartással jelzik, hogy milyen hangrendű a szó: magas hangrendű szót hallanak → magastartás mély hangrendű szót hallanak → karok a test mellett („mélytartás”) vegyes hangrendű szót hallanak → oldalsó középtartás Egy-egy szót addig ismétel a tanár, míg minden tanuló meg nem találja a helyes kartartást.

Fotó: Freepik.com

Példa:

karvaly → karok a test mellett (mélytartás)

teniszütő → magastartás

ceruza → oldalsó középtartás

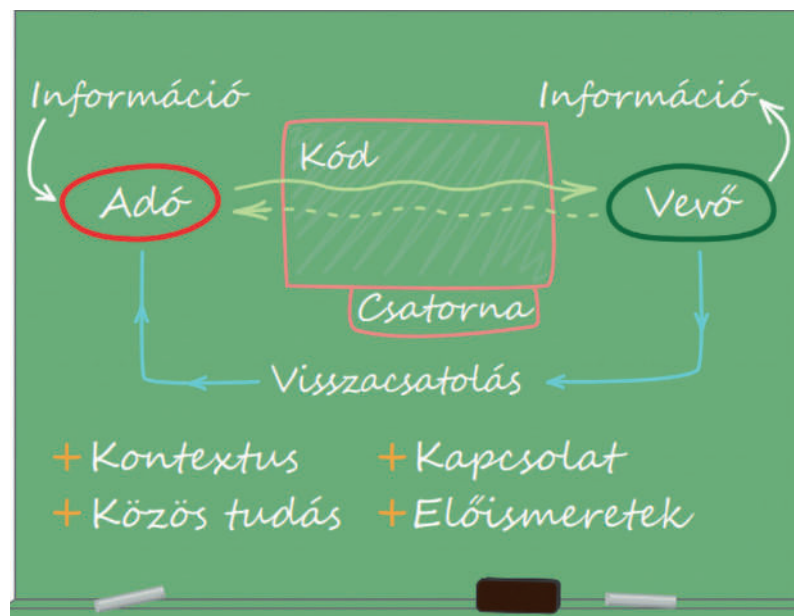
A feladat többféle változatban is alkalmazható attól függően, hogy mennyi idő jut rá a tanórából. Abban az esetben, ha a tanulók nem először találkoznak a hangrend törvényével, alkalmazható a feladat óra eleji bemelegítésként vagy óra végi zárófeladatként is. Ebben az esetben a magyartanár előzetesen készíthet listát magas, mély és vegyes hangrendű szavakból. A tapasztalat azt mutatja, hogy amikor

a tanulók új tananyagként ismerkednek a hangrend törvényével, érdemes a feladatleírásban megjelölni 15 percnél többet szánni a gyakorlatra annak érdekében, hogy minél több szó összegyűljön. Nem feltétlenül szükséges magas, mély és vegyes hangrendű csoportokat kialakítani, a tanulók egyénileg is gyűjthetnek mindhárom hangrendbe tartozó példákat.

Élőképtípusú mozgásos gyakorlatok

A tanórai mozgás sajátos formája az élőképállítás. Habár a végeredmény – ahogyan

a neve is mutatja – mozdulatlan, annak létrehozása egyrészt helyváltoztatást igényel, másrészt pedig a végleges konstrukció összeállításig minden bizonnyal több mozdulatkonstrukciót is kipróbálnak a tanulók. Az élőkép a XIX. század vége óta élő tradíció, amely már a fényképezés megjelenése előtt is jelen volt, de népszerűbb csak a fényképezőgép feltalálása után lett. Mikszáth Kálmán *A Noszty fiú esete Tóth Mari-val* című regényében egy közismert festményről készítenek élőkép-rekonstrukciót, ügyelve az eredetihez hű öltözkre és mozdulatokra. Az élőkép itt nemcsak a szórakozást szolgálja, hanem játékonysági akció is egyben. A valamikor ilyen céllal alkalmazott élőkép ma már a drámapedagógia egyik leggyakrabban használt technikája: képi élmény vagy kompozíció rekonstrukciója élő játékosokkal (Trencsényi 2005: 50). A kommunikáció témakörében, a kommunikáció tényezőinek tanulásakor életre kelthetjük Jakobson kommunikációs modelljét. Az így létrejött sajátos konstrukciók hasonlítanak leginkább a klasszikus értelemben vett élőképre, hiszen egy hétköz-

A kommunikáció tényezői
Forrás: Kurucz 2024: 22

napi kommunikációs jelenetet ábrázolnak.

Élő Jakobson-modell

Témakör: kommunikációtan

Időtartam: 15 perc

Munkaforma: csoportos munka

Fejlesztési cél: a kommunikáció folyamatának bemutatása

Leírás:

A kommunikáció témakörében a kommunikáció tényezőinek szemléltetésére alkalmazhatjuk a feladatot. A diákokat 5-7 fős csoportokra osztjuk. Minden csoport feladata kommunikációs jelenetbe ágyazva élőképben ábrázolni a Jakobson-féle kommunikációs modellt (1. ábra): egyik tanuló a feladó, másik a címzett szerepét játssza, és van olyan, aki az üzenetet, más a csatornát vagy a beszédhelyzetet testesíti meg. A csoportok a tábla előtt mutatják be a képpé merevített jelenetet, amelyet kommentálhatnak is szóban (például, aki a csatorna szerepét játssza, tarthat maga előtt egy papírlapot *csatorna* felirattal, de el is mondhatja szóban: „Én vagyok a csatorna.”). A feladat annyiban mutat túl a hagyományos értelemben vett élőképen, hogy meg-

jelenik benne a metanyelvi dimenzió. Az ábrázolt kommunikációs helyzetet a kommunikáció tényezőinek bevonásával egészítik ki a tanulók. A modell életre keltése segít a kommunikációs folyamat megértésében. Az élőképet mozgóképpé is alakíthatjuk, akár a hétköznapi kommunikációs helyzet kihagyásával is szemléletes és kreatív megoldások születhetnek: a kód hátára veszi az üzenetet, a feladó finom lökéssel lendületet ad neki, hogy átsétálhasson a címzethez.

Hangalak és jelentés három dimenzióban

Témakör: jelentéstan

Időtartam: 15 perc

Munkaforma: páros, illetve csoportos munka

Fejlesztési cél: a hangalak és jelentés közti kapcsolat típusainak átisméltése

Leírás:

A tanulók páronként kapnak vagy egy hangalak-jeletés kapcsolatot ábrázoló ágrajzot, vagy egy hozzá tartozó meghatározást (a hangalak-jeletés típusának megnevezése nélkül). Ezt követően minden páros feláll a helyéről, és megkeresi a kapott ágrajzhoz tartozó meg-

határozást, illetve a kapott meghatározáshoz tartozó ágrajzot. Az így kialakult négyfős csoportok összeülnek. Ha szükségesnek érezzük, előre kijelölhetjük a teremben, hogy az egyes hangalak-jeletés típusok képviselői hol foglaljanak helyet. Fontos, hogy ellenőrizzük, mindegyik csoport kitalálta-e a kapott ágrajzhoz és meghatározáshoz tartozó hangalak-jeletés kapcsolat elnevezését is. Ezek hangozzanak is el az osztály előtt! Minden csoport szavakat, illetve szó párokat gyűjt az adott típuson belül, megadott idő alatt, ezután ismertetik a gyűjtött szavakat mondatba foglalva az osztállyal. A csoporttagok élő ágrajzot alkotnak a megadott hangalak-jeletés típushoz (1. táblázat) a gyűjtött szavak ismertetése közben vagy azután. Ezt úgy oldják meg, hogy üres papírlapokra *H* és *J* betűket írnak, amelyek közül egyet mindegyik csoporttag a kezébe vesz, és együtt felveszik az ágrajz alakzatát, az egyéb jelöléseket (egyenes vonal, hullámos vonal, nyíl) karjukkal formázzák meg. Az osztály feladata kitalálni, hogy melyik hangalak-jeletés típus kelt éppen életre. A szógyűjtésnél többek

között a tanulók tankönyvében (Hargittay 2024: 76) szereplő alábbi példák is előkerülhetnek, de fontos, hogy a csoportba sorolást mondatba foglalással vagy szövegalkotással is szemléltessék a tanulók:

1. Egyjelentésű szavak: *esőcsatorna, cipőfűző*
2. Többjelentésű szavak: *csiga, levél, körte*
3. Azonos alakú szavak: *fog, sírok, török*
4. Hasonló alakú szavak: *repül*

– *röpi* (alakváltozatok), *fáradtság* – *fáradtság, helység* – *helyiség* (alakpárok)

5. Rokoni értelmű szavak: *eb* – *kutya, bicikli* – *kerékpár, krumpli* – *burgonya*

6. Ellentétes jelentésű szavak: *hideg* – *meleg, jó* – *rossz*

Az élőképek felállításánál sok kreatív megoldás születhet, például az ellentétes jelentésű szavak ágrajzánál J_1 és J_2 egymásnak hátat fordítva érzékeltetik, hogy ellentétben állnak egymással.

Összegzés

A cikkben bemutatott mozgásos gyakorlatok aktualizálhatók, bővíthetők, s nemcsak az anyanyelvi óra témaköreihez kapcsolva, hanem akár idegen nyelvi órán is használhatók. A pedagógus és a tanulók nyitottsága, a kölcsönös odafigyelés elengedhetetlen feltétele annak, hogy a mozgásos aktivitáson alapuló tanulás valóban hatékony tevékenység legyen, és mindenki számára élményt nyújtson. ●

Felhasznált könyvek

- Hargittay Gergely 2024: *Magyar nyelv. Tankönyv a 10. évfolyam számára*. Oktatási Hivatal, Budapest.
 Kurucz István 2024: *Magyar nyelv. Tankönyv a 9. évfolyam számára*. Oktatási Hivatal, Budapest.

Hivatkozott irodalom

- Antalné Szabó Ágnes 2008: A helyesírási kultúra fejlesztésének régi-új technikái. *Anyanyelv-pedagógia* 1. évf. 3–4. szám. <http://anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=109> (letöltés: 2024. december 11.)
 Antalné Szabó Ágnes 2015: Paradigmaváltás az anyanyelvi nevelésben és a magyartanárképzésben. In: Antalné Szabó Ágnes – Major Éva (szerk.): *Szakpedagógiai körkép 1*. Bölcsész- és Művészetpedagógiai Kiadványok 2. Eötvös Loránd Tudományegyetem, Budapest. 9–27.
 Eck Júlia 2017: Drámapedagógia az iskolában – ajánló. *Iskolakultúra* 27. évf. 1–12. sz. 114–120.
 Gabnai Katalin 2015: *Drámajátékok. Bevezetés a drámapedagógiába*. Helikon Kiadó, Budapest.
 Gardner, Howard 1983: *Frames of Mind: The Theory of Multiple Intelligences*. Basic Books, New York.
 Gardner, Howard 1999: *Intelligence Reframed*. Basic Books, New York.
 Lengyel Zsuzsa 2010: A többszörös intelligencia elméletének alkalmazása a helyesírás-tanításban. *Anyanyelv-pedagógia* III. évf. 4. sz. <http://www.anyanyelv-pedagogia.hu/cikkek.php?id=289> (letöltés: 2024. december 11.)
 Nicholson-Nelson, Kirsten 2007: *A többszörös intelligencia. Több mint száz gyakorlati ötlet iskolai tevékenységekhez*. Szabad Iskoláért Alapítvány, Budapest.
 Trencsényi László 2005: Az élőkép – tradíció a XIX. század végéről. *Drámapedagógiai Magazin* 15. évf. 2. sz. 50–51.

Fél évszázad a magyarságért: A Hódi házaspár története

Pomozi Péter

Az alábbi beszélgetés eredetileg páros interjúnak indult, ám az élet fájdalmasan átrendezte a terveket. Hódi Sándor életének 81. évében elhunyt, így interjúnk, melyet év elején Sándor hűséges házas- és harcostársával, Évával készítettem, részben emlékezésé lényegült.

Éva, kevesen tudják rólad, hogy nem vajdasági születésű vagy, mégis a Délvidéken éltetek Sándorral. Hogyan kerültél Dél-Bácskába?

Valóban nem vajdasági születésű vagyok. Budapest a szülővárosom: itt jártam iskolába, az ELTE-n végeztem egyetemi tanulmányaimat is. Itt ismerkedtünk össze Sándorral. Ő egy észak-bánati kis faluból, Nagytószegről került Budapestre, az ELTE pszichológia szakára. Másodéves korunkban találkoztunk,

és életre szóló kapcsolat lett az eredménye. Végzés után összeházasodtunk, aztán két-három évre rá Sándor úgy döntött, hogy szeretne visszaköltözni Vajdaságba. Én meg mentem vele.

A döntésben volt-e szerepe a későbbi magyar nyelvi és stratégia-teremtő programoknak, vagy ez akkor még csak egyszerű hazavagyódás volt?

Szerintem akkor ez még csak hazavagyódás volt Sándor részéről, mégis úgy hiszem, már ott munkált

benne mindaz, amit a későbbi évtizedek során kibontott. Én mindenképp követni akartam őt. Megvolt a lehetőségem is, hogy magyartanárként dolgozhassam. Tíz évig tanítottam középiskolában,

A Costa Favolosa fedélzetén Koppenhágában, 2019 nyarán
Forrás: Hódi Éva

utána pedig jó 30 évig könyvtárban dolgoztam.

Mi volt az első lépés, ami a későbbi Szarvas Gábor Nyelvművelő Egyesület és a nyelvstratégiai gondolkodás irányába terelt benneteket?

Az, hogy én mint magyartanárral vittem a gyerekeket versenyekre, vetélkedőkre. A napi gyakorlatban megismerkedhettem a vajdasági magyar nyelvhasználat jellegzetességeivel: mennyiben tér el a helyi köznyelv a magyarországi nyelvhasználati szokásoktól. Fokozatosan bekapcsolódtunk az akkor már működő Vajdasági Magyar Nyelvművelő Egyesület munkájába. Ennek volt fiókszervezete az adai, amely 1993-ban önálló nyelvművelő egyesületté alakult.

Mik voltak a megalakuló Szarvas Gábor Nyelvműve-

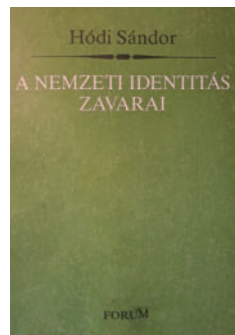
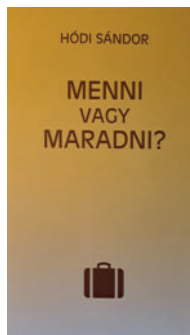
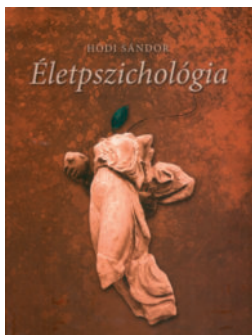
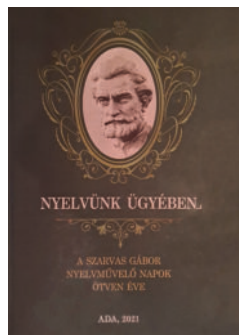
lő Egyesület legfontosabb céljai? Kérdezhetnék tőled az eredményekről is, hiszen több mint három évtizeddel ezelőtt kapcsolódtatok be ebbe a munkába.

Az egyesület szervezte Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok álltak a középpontban. Ez volt az ünnepe a vajdasági magyar anyanyelvi mozgalomnak. Nagy gondot fordítottunk arra, hogy minden korosztály számára nyújtsunk valamit gyerekektől a felnőttekig. Voltak és vannak ebben nyelvi vetélkedők és nyelvi ismeretterjesztés is. A tudományos tanácskozásokon a legújabb kutatási eredményekről is szó esett.

Mekkora tömeget mozgattak meg ezek a napok történetük során?

A Szarvas-napokat sohasem helyi rendezvénynek tartot-

tuk: igyekeztünk Vajdaság összes iskoláját megszólítani, ahol magyar nyelvű oktatás is folyik. Több mint ötven éve az általános iskolások vetélkedőivel kezdődött minden. Harminc éve mi magunk indítottuk a középiskolások versenyeit. A teljes magyar nyelvterületről érkeztek hozzánk előadók. Mindig ügyeltünk arra, hogy határon túli, azaz Adáról nézve magyarországi, erdélyi, esetleg felvidéki gyerekeket és előadókat is hívjunk. Az 50 éves jubileum alkalmára készítettünk egy nagyobb, elegáns kiadványt, ebben összegyűjtöttük azokat az előadókat, akik a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok tudományos tanácskozásain fölléptek. A teljes létszámot nem tudom fejből megmondani, rengetegen voltak. Persze „hőskorban”, sokkal nagyobb létszámban jöttek a versengő gyerekek, a közönség és az előadók is. A létszám

az évek múltával csökkenni kezdett, de nemcsak az újkori érdektelenség miatt. Sújt minket az elvándorlás, és sújtanak anyagi nehézségek is. Mindenesetre régebben ez a rendezvény komoly demonstráció volt a helyi magyarság és a magyar nyelv ügye mellett.

Majd három tucat Szarvas-napok-kiadvány került ki kezeitek alól. Hódi Sándor kisebb könyvtárnyi irodalommal ajándékozott meg minket, mint tudós pszichológus és mint nemzetstratégia. Megszületett a Széchenyi István Stratégiakutató Intézet is, nemzetpolitikai jelentőségű kiadványokkal...

Azt hiszem, túlzás nélkül mondhatom, Sándor nagy formátumú személyiség volt: több mint 30 önálló könyvet írt. Érzésem szerint az egész életművéből egységes koncepció bontakozik ki: állandóan nemzetben és magyarságban gondolkozott. A magyarság sorskérdéseit kutatta: különösen is a kisebbségek sajátos helyzetének és identitásproblémáinak prizmáján keresztül. Kiemelten foglalkozott az elvándor-

lás, a demográfiai problémák, a tehetség és az értelmiségi szerepvállalás ügyeivel. A nyelv kulcsszerepét, a magyar nyelvhasználat fontosságát lélektani szempontból közelítette meg. Összegezve az volt az elképzelése, hogy a nemzet fejlődéséhez pozitív politikai erőfeszítések és gazdasági változások kellenek, de ezek önmagukban kevesek szellemi és lelki megújulás nélkül.

Mit mondanál a Kárpát-medencei követőknek, mit vigyenek mindenképp tovább Hódi Sándor szellemi örökségéből?

Sándor kedvenc gondolata volt az értelmiség szerepvállalása, mert cselekvő értelmiség nélkül elképzelhetetlenek tartotta a magyar jövőt. Nagy fájdalom volt, hogy úgy érezte, egyfelől nincs meg ez a küldetéstudat, másfelől pedig hiányzik ennek a szerepvállalásnak a politikai támogatása. A nemzeti sorskérdések iránti felelősségvállalásnak tehát föl kéne erősödnie a megmaradás érdekében.

Sándor munkáit olvasva mindig az az érzésem, hogy

nemzetstratégiai gondolatait az egyén és kisebbség pszichés kérdéseitől a legmagasabb nemzeti szintig organikus egységben tudta szemlélni és szemléltetni, így életműve összmagyar értékke vált. Talán ezért is ismerték el helyi díjak mellett magyarországiakkal is, noha nem annyival és olyannal, amennyit megérdemelt volna. De nemcsak őt, a te nyelvi alkotómunkádat is díjakkal ismerték el. Vannak-e ifjak, akik továbbviszik a megkezdett munkát?

Először is nagyon örülök neki, hogy vannak fiatalok, akik továbbviszik az ügyet. Mi ugyanis, akik hosszú évtizedeken keresztül csináltuk, az 50. évfordulón leköszöntünk, és rendkívüli mód örültünk, hogy egy nemzedék felnőtt, aki a nemes feladatot át tudta venni, mert az őseinktől kapott nyelvi és kulturális örökségünket sehogysem szabad elherdálni.

Köszönöm szépen a beszélgetést, jó munkát az adai fiataloknak, jó egészséget neked, és sok-sok olvasót Sándor kiváló gondolataihoz! ●

Pusztay János: Nyelvben mért veszteség

Savaria University Press, Szombathely,

2024, 322 oldal

Zékány Krisztina

Pusztay Jánosnak, az ELTE professzor emeritusának, nyelvésznek, az uráli nyelvekkel, nyelvpolitikával, nyelvfejlesztéssel foglalkozó tudósnek 2024-ben újabb nagyívű kötete jelent meg *Nyelvben mért veszteség* címmel. A szerző szól nyelv és globalizáció viszonyáról, a magyar nyelvről és nyelvjárásokról az anyaországban és azon kí-

vül, valamint a nyelvrokonaink helyzetéről, a kis finnugor nyelvek nyelvmentéséért tett erőfeszítésekről. Példáit a világ minden tájáról hozza, eszmefuttatásai meggyőzőek. Hangsúlyozza, hogy a legtöbb nyelvet a világon kis közösségek beszélik soknemzetiségű államokban, azaz veszélyeztetett helyzetben vannak. A nagyobb nyelvek sincse-

nek biztonságban, a magyar esetében például fenyegető jel a romló demográfiai helyzet, az asszimiláció, az idegen nyelvi hatások. A nyelvmentés tehát nélkülözhetetlen, s ebben az iskolának nagy szerep jut mind az anyaországban, mind pedig a határon túl ott, ahol a nyelv presztízse emelkedik azáltal, hogy az oktatás nyelvivé válik. ●

Tagjaink figyelmébe!

Az éves tagdíj befizethető átutalással a 11705008-20132015 számú OTP számlánkra vagy személyesen szövetségünk bármelyik hivatalos rendezvényén.

Honlapunk elérhetősége:
www.anyanyelvapolo.hu

Egy lap kézbe véve az igazi!

Kedves Olvasónk!

Lapunk előfizethető bármely magyarországi postahivatalban.

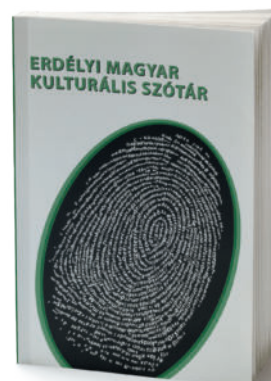
Lapunkat az Anyanyelvapó Szövetségének díjfizető tagjai ajándékba kapják.

Ajándékozza meg ismerőseit és magát anyanyelvünk lapozható élményével!

Benő Attila – Péntek János (szerk.): Erdélyi magyar kulturális szótár

Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége, Sepsiszentgyörgy, 2022, 274 oldal

Domokos Boglárka Orsolya

Az emberi kíváncsiság szinte határtalan, különösen fiatal korban, amikor minden új és ismeretlen. Vajon ki volt Tamási Áron, miből készül a pacalleves, és miért nevezik Szent Anna-tónak a Szent Anna-tavat? Az ilyen jellegű érdeklődés azonban nem korlátozódik gyerekkorra. Felnőttként is gyakran fordulunk az élet és a kultúra nagyobb kérdéseire. Az *Erdélyi magyar kulturális szótár* éppen ebben segít, hiszen nemcsak válaszokat kínál, hanem utat nyit egy gazdag és sokszínű kulturális világ megismeréséhez. A 2022-ben megjelent kötet Benő Attila és Péntek János szerkesztésében, Czégényi Dóra és Máthé Dénes

közreműködésével készült, és az Anyanyelvpolók Erdélyi Szövetsége által kiadott *Kulturális Szótárak* sorozat negyedik köteteként jelent meg. Az új kötet az erdélyi regionális kultúra sajátosságait helyezi előtérbe. Egyaránt szolgálja az Erdélybe látogató turistákat, az erdélyi kultúrát mélyebben megismerni vágyókat, és azokat is, akik szeretnék gazdagodni új információkkal régiójukról. A szótár a Bart István által szerkesztett szótárak jellemzőit követi, így a népi és az elit kultúra szimbolikus értékeit mutatja be, különös hangsúlyt fektetve az erdélyi magyar kulturális értékekre. A címszavak között megtalálhatók települések és tájegy-

ségek, műemlékek, kulturális és oktatási intézmények, neves személyiségek, akik közül sokan az erdélyi és a magyar nemzeti kultúrában is kiemelkedő szerepet játszottak, valamint néhány jellegzetes erdélyi étel, például a mic(c)s. A szerkesztők arra törekedtek, hogy a tartalom tömör és érthető legyen, a legfontosabb információkat nyújtsa. A szótár betűrendben tartalmazza a címszavakat, a végén található névmutató pedig megkönnyíti az eligazodást. A kiadvány egyaránt használható útikalauzként, zsebkönyvként vagy referenciaanyagként. Napjainkban a kulturális szótárak különösen fontos szerepet töltenek be az oktatásban, hiszen átfogó

képet nyújtanak a régió kulturális sokszínűségéről. Emellett segítik a turizmust, mert informatív és könnyen hozzáférhető forrásként szolgálnak. Ezek az eszközök nemcsak a kul-

túra iránt érdeklődő laikusok, hanem a kutatók és oktatók számára is értékes forrást jelentenek. Az *Erdélyi magyar kulturális szótár* kaput nyit a múlt és jelen kulturális örök-

ségéhez, amelyen keresztül közelebb kerülhetünk az erdélyi tájegységek és közösségek gazdag világához, még úgy is, hogy fel sem álltunk a karosszékünkben. ●

Domonkosi Ágnes: A megszólítás gyakorlatai

Tegezés, magázás, szólítás a társas viszonyok alakításában

Szépirodalmi Figyelő Alapítvány, Budapest, 2024, 420 oldal

Nagy Dóra

Beszédpartnerünk megszólításának kérdései sokunkat foglalkoztatnak a mindennapi kommunikáció során nemtől, életkortól, foglalkozástól függetlenül. Szinte mindannyiunk életében felmerültek már olyan kérdések, mint például: Hogyan szólítsuk meg a címzettet egy hivatalos levélben? Tegeződve vagy magázódva köszönjük, amikor belépünk egy boltba? Vajon a pincér szándéka eléri-e a kívánt hatást, amikor tegezi

az étterembe érkező fiatal párt? Hogyan szólítanak meg minket az egészségügyben? Domonkosi Ágnes hiánypótló monográfiája hatalmas empirikus anyagra alapozva, mindennapi, szemléletes példák segítségével kalauzolja el az Olvasókat a megszólítás, a tegezés, a magázás aktuális kérdéseinek világába. Műve a Kocsis Zsuzsanna és Krizsai Fruzsina szerkesztők által gondozott *Gondolat-Jel* sorozat kilencedik köteteként jelent meg 2024-ben. A könyv

három nagyobb egységre tagolódik. A bevezető rész első fejezete a megszólításkutatás szempontjából kulcsfontosságú fogalmakat veszi sorra (például: társas jelentés, attitűddeixis, nézőpont, udvariasság stb.). A második bevezető fejezet pedig a vizsgálatok változatos módszertani háttéréről tudósít. A bevezető fejezeteket két nagyobb tematikus egység követi. A *Szempontok a megszólítási gyakorlatok értelmezéséhez* című fejezet

elméleti vonatkozású alfejezetei többek között olyan kérdéseket járnak körül, mint a magázás, az önözés és a tesszikelés funkciói és megítélésük; az intézménynév mint a megszólítás eszköze; valamint a megszólítás mint humorforrás. Az átfogó fejezetet konkrét esettanulmányok és diskurzuselemzések követik, amelyek az adott helyzetekre nézve mutatják meg az ott érvényes szabályokat. Az elemzések a konkrét szituációk ismertetése mellett kitérnek az adott helyzetről

való vélekedésekre, véleményekre is (például arra, hogy mit gondolnak az érintett személyek arról, ha tegeződve szólítják meg őket az internetes közösségi felületeken). A szerző rámutat a különböző gyakorlatközösségekre, résznormákra, valamint felhívja a figyelmet arra, hogy nincsenek olyan beszédhelyzetek, amelyekre általános érvényű szabályszerűségeket lehet alkalmazni. A könyv éppen ezért nem átfogó, távlati, hanem kaleidoszkópszerű képet ad, amikor többféle

módszer segítségével, több irányból járja körül különféle közösségekben (egészségügy, (felső)oktatás, rádiózás, televíziózás, szolgáltatások, internet) ugyanazokat a kérdéseket.

A gyakorlati elemzéseket, valós, életszerű példákat felvonultató kiadvány széles olvasóközönség megszólítására alkalmas, élvezettel és haszonnal tanulmányozható munka, amelyet jó szívvel ajánlok szakmabeli kutatóknak, pedagógusoknak és laikusoknak egyaránt. ●

40, 30, 20... éve írtuk

40 éve írtuk:

A nyomda ördöge (Fürtös Gusztáv)

Mostanában gyakran hallani róla. Hogy kiktől? Hát akik menteni próbálják (szeretnék) a sajtó hanyagságát, az átolva-

sás felületességét, az át-nem-olvasás kényelmét. A SAJTÓHIBA szót már sértésnek érzik – benne van a „hiba” –, előkerítették hát a szakosított ördögöt, ő a felelős minden betűtévésztesért, ő, a nyomda ördöge. Persze tudjuk, hogy ez tréfás kibúvó. De ha már, szerintük, folyvást ott csintalankodik a nyomda ördöge, merre vannak a nyomda angyalai? Alszanak talán? Nekik kellene beavatkozni.

De, tréfán kívül, ha vásárláskor rossz blokkot kapunk, soha nem mondják: „Kérem, a pénztárgép ördöge a ludas.” Csaló vagy tévedő könyvelőről sem hallottunk, aki így védekezett volna: „A golyóstoll ördöge a hibás, én ártatlan vagyok.” Rossz, ízetlen ételek tálalásakor se mondja sem a pincér, sem a szakács: „A konyha ördöge tehet róla, mi nem vagyunk felelősek.”

Igen, ilyeneket nem mondanak, nem is fognak soha, mert nevetségessé tennék magukat. Hogy a nyomdatermékekkel kapcsolatban merik mondani? Persze, hogy merik, mert a felelősséget kisebbnek érzik. Vagy semmilyennek sem érzik. Egy sajtóhiba nem vágja meg a zsebünket, nem okoz gyomormérgezést. Csak bosszankodást. Elsősorban a szerzőnek. Az olvasónak derűs perceket szerez. Itt van például ez a verssor: „Az égen *feleséges* csillagok ragyogtak.” (Egy Áprily-versből.) Ha ezt komolyan vennék, gondolni lehetne, hogy vannak nőtlen csillagok is. De nem vesszük komolyan, tudjuk, ráébredünk arra, hogy a *felséges* csillagokat a nyomda (a nyomda ördöge?) házasította meg, tette *feleséges* csillagokká.

Egy másik ilyen ördögi hajtás: „...egymás mellé temették földi maradványaikat (ti. Voltaire és Rousseau földi maradványait) a Pantheonba... és együtt *dobolták* ki innét...” (Benedek István: Az író lelke, 200. oldal). A tévedést nyilván a „dobálták” sérelmére követték el.

Ilyesféle nyomdai bakit sok százat lehetne idézni.

Még egyet, hogy e kis írásban három legyen: „Zsófi néha már a színes ruháit is megnézte

a fiókban, hogy nem *mosolyognak-e*” (Németh László: Gyász, 11. o.). Bizonyára nem *mosolyogtak*, hanem esetleg *molyosodtak*. Ezen a betűcserén mi mosolygunk. Vagy inkább bosszankodunk.

Túlságosan sok az ilyen tévedés. [...] Úgy gondolom, hogy szükség volna – az illetékes helyeken – egy kis ördögűzésre. Talán eredményt hozna..

30 éve

írtuk:

A franglais példája (Szathmári István)

1994 márciusában a Magyar Nemzet két ízben is hírt adott arról, hogy a franciák magas szinten szigorúan felleptek az angol szavak beáramlása, illetve a francia-angol keveréknél, a franglais ellen. A „Szóimporttilalom” c. cikk szerint a francia kormány törvénytervezete kimondja, hogy közleményekben és reklámokban tilos idegen szavakat használni, ha van francia megfelelőjük.

Mit mondhat mindez a mi számunkra? Tény, hogy a hetvenes évektől és még

nagyobb mértékben az utóbbi négy évben nálunk is elhárapózott az idegen – köztük újabb és újabb angol – szavak és kifejezések használata. Erről könnyen meggyőződhetünk, ha szemügyre vesszük az üzletek feliratait, a reklámokat vagy például a kft.-k és az ifjúsági zenekarok nevét. De elég egy-egy újságcikkbe is belepillantani. A Magyar Nemzet egyik, április 29-i, két hosszú hasábos politikai jellegű írásában pl. ilyen, kevésbé elterjedt idegen szavakkal és kifejezésekkel találkoztam: *impozáns, kampanyuk fő traverze, image, pókerarcú, pozíció, nimbusz, explicite, frizsiderszocializmus, reprezentatív, Gallup-felvétel* (kiejtése a Magyar Tamás szerkesztette szótár szerint: *gelap*), *triviális, releváns, pártpreferencia, intenzitás, provokál, kampánystratégia, ambivalens, globális, szelektív, polarizáció, dimenzió, pozitúra, kontúrok, dilemma*. Ezek egy részét én megértettem, más részét különböző szótárakban megnéztem, akadt azonban néhány, amelynek a jelentése számomra is megmaradt a „sejtés” szintjén. (Pl. *kampányuk fő traverze, pókerarcú*.) És hogy érti meg az efféle szövegeket az egyszerűbb

ember, aki nem ismer idegen nyelveket, és szótárakban sem tud utánanézni az egyes nyelvi elemeknek? A választ olvasóimra bízom. Egyébként mi okoz nehézséget egyáltalán az idegen szavakkal kapcsolatban? Röviden: elsősorban az, hogy az olvasó vagy hallgató nem tudja mihez kötni őket (idegen eredetű szakszóval: ezek nem motiváltak). Továbbá bizonytalan a jelentésük, ezenkívül igen gyakran – az angol szavak esetében csaknem mindig – a kiejtésük és a helyesírásuk is. Nálunk szintén indokolt tehát az idegen szavak beáramlása ellen való küzdelem..

20 éve írtuk:

**Mi a különbség:
nemzeti – országos
– állami?**

**(Dr. Böszörményi
József)**

Köztudomású, hogy a *nemzet* szó jelentése: történelmileg kialakult tartós emberi közösség, melynek tagjai a közös nyelv, közös kultú-

ra és más, fontosnak tartott tulajdonságok alapján összetartozónak tartják magukat. Az egyszerű emberek tömege, a *nép*, azáltal válik nemzet-té, hogy egy meghatározott területen országot/államot alapít. Vagy röviden: a nemzet közös identitású államalkotó népcsoport.

A réges-régi *ország* és a nyelvújítási *állam* lényegében azonos értelműek, az ország azonban inkább 'terület' jelentésű földrajzi fogalom, az állam viszont inkább modern értelemben vett 'politikai-hatalmi szervezet' jelentésű, jöllehet az államnak is velejárója a pontosan körülhatárolt terület.

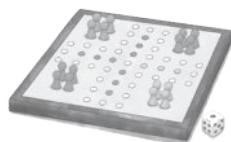
A normális magyar nyelv-érzékűek számára teljesen nyilvánvaló, hogy *nemzeti* az, ami valamely nemzeti közösséghez tartozó vagy arra jellemző, *országos* az, ami egy ország területére vonatkozik, és *állami* az, ami egy központi hatalmi-politikai szervezet részét képezi.

Ezeknek ismeretében rendkívül zavaró, hogy újabban az ember lépten-nyomon ilyen tökéletlen elnevezésekkel találkozunk: Nemzeti Autópálya Rt., Nemzeti Nyomozóiroda, Nemzeti Osteoporózis Program, Nemzeti Hírközlési

Hivatal stb., s a két legislegelképesztőbb: Nemzeti Baktériumtörzs Központ és Magyar Nemzeti Állathangtár.

Ha keressük a magyarázatát a *nemzeti* jelző téves használatának elterjedésének, akkor azt a nyugati nyelvekből történő hibás fordításokban találhatjuk meg. A nyugati nyelvekben a latinból átvett *natio* szó eredetileg a latinnak megfelelően szintén a születésileg és politikailag számon tartott emberi közösséget jelentette, megkülönböztetve a *populus* (*people* 'nép') fogalmától. Napjainkban azonban jelentésváltozás következtében a *nation*/*Nation* az angol, francia, német és a többi nyugati nyelvben már elsősorban államot jelent, nem pedig azonos identitású emberközösséget.

A nyugati nyelvektől eltérően azonban a magyar nyelvben ilyen jelentésváltozásra nem került sor [...] Sajnos, a magyar fordítók és szótárszerkesztők nem vették idejében észre a *nation* szó nyugati jelentésváltozását, ezért már a múlt században is keletkeztek hibás magyarázatok, mint National Bank – Magyar Nemzeti Bank, amely természetesen nem *nemzeti*, hanem *állami* bank. ●

Pontozó

Tisztelt Olvasóink!

A lap 2024. 4. számában megjelent rejtvények megfejtései:

I. Csacsipacsi. 1. bőszt csősz; 2. kék szék;
3. mázas házas; 4. csigaliga; 5. pereskedő
kereskedő; 6. tarka szarka; 7. vekkercekker;
8. kukásbukás; 9. patacsata; 10. komor gyomor;
11. gázoló mázoló; 12. tömör csömör; 13. kese
vese; 14. zörgő hörgő [jó ez is: csörgő hörgő, sőt
ez is: hörgő hörgő]; 15. csatakos csatakos; 16.
heges jeges; 17. négy légy; 18. csábos bábos; 19.
kerengő merengő; 20. bendőkendő.

II. Hétszer hetes: két színésznő. 1. basszus;
2. káreset; 3. sáncoló [érdekes, hogy többen
alkalmazták ezt a szintén jó megoldást:
hantoló]; 4. ivászat [váratlan, de szintén jó
megoldásként érkeztek: ivósság, piátság]; 5.
nyitány; 6. csemege; 7. Kinizsi. Az átlóban:
Bánsági [Ildikó]. A sorok átrendezése (6-7-1-2-
3-5-4) után a másik átlóban: Eszenyi [Enikő]

III. Színészanagrammák. 1. Ábel Anita; 2.
Beregi Péter; 3. Mensáros László; 4. Basilides
Zoltán; 5. Hegyi Barbara; 6. Csákányi László; 7.
Psota Irén; 8. Bajor Imre; 9. Páger Antal.

IV. Szójátékos csattanó:

Szomszédasszonyok. ...ugyanabban
a luxusszállodában rázza a rongyot.

Könyvjutalomban részesültek: Angyal Jenő
Andorné, Bossányi Márta, Holczer József,
Kovácsné Doroszlai Ágnes, Nagy Anna, Pályi
István, Szántóné Benkő Judit, Tollár Tamara,
Váll Józsefné, Varga Gáborné.

	A VÍCC POÉNJA	MASZKA- BÁLI KELLÉK	FÖLDÜNK EGYIK PÓLUSA	A SZÍVÁR- VÁNYHÁR- TYA GYUL- LADÁSA	A VONAL VÉGÉN CSATTAN				
JÁTEK AZ ILYEN HEGEDE					– Cipőbolt, tessék! – Bocsánat, eltévesz- tettem a számot.				
VONATHOZ IDŐBEN KIJUT					(A hívott fél szavait lásd a rejtvényben!)				
BAMAKO A FŐ- VÁROSA					HAJÓS RÉME!	LONDONI VILLA- MOS VASÚT	ÉSZAK- AFRIKAI ORSZÁG	A LANTÁN VEGYJELE	GYÖZTES BUJÓCS- KÁZÓ KIÁLTJA
EURÓPAI SZIGET- LAKÓ PERC									
TENYÉR- BE ÜTÉS JAPÁN AUTÓJEL		SÓJELZŐ! A LUD- ALAKÚAK SZERVE							
FÉMSZÁL GITÁRON DÜLEDE- ZŐ			ELLENÉR- TEKLISTA MEDVE- KÖRÖM						
									RÓMAI 1-ES SZAKADT RUHÁJÚ
RÁDIUSZ AZONOS BETŰK KÖTŐSZÓ			ÜSTÖKÖS LETT SAKKOZÓ (MIHAIL)						
NYELVÉ- SZETI SZAK- TERÜLET					TÖZES TÁNCOT JÁR				
MONDAT- RÉSZ					NAPA PÁRJA! LAKATOS- ÁLLVÁNY				
CSERÉL					HÁBORÚ VESZTESE FIZETI KISDIÁK				
BELSŐ HIBA!			A SZÁVÁ- BA ÖMLIK CSEH VÁROS				AZ OZMIUM VEGYJELE MŰSOR VÉGE!		
AZ ÚT JELE A FI- ZIKÁBAN		JÁTEK- PENZ ... ROBBEN (FOCISTA)							JOG, LATINUL
OSZTRÁK VÁROS LAKOSA									
KALÁ- MAJKA CSÓ BELSEJE!			UTOLSÓ POSTA, RÖVIDEN AZONBAN				LYUK KÖZEPE! OROSZ ÍRÓ (LEV)		
ELSŐ- MORITÓ MENET ELEJE!			GAZDAG THAN MÓR SZÜ- LŐHELYE						SEME- LYES HOLMI
POZITÍV ELEKT- RÓD					NYOMÓ- LEMEZ	SZÁLVÉGI ÁGYÚÁL- LÁS RÉSZE!		RÓMAI 100-AS SZOBA- BELSŐ!	
JAPÁN AUTÓJEL SOMOGYI KÖZSÉG		KINTRÓL MÁSÓ GLÓRIA, RÉGISEN							
					KAUKÁ- ZUSI NÉP ANGOL NE- MESI CIM				
KÉRDŐ- SZÓCSKA APRÓ						A MŰLT IDŐ JELE PÁROSÁ- VAL SZEL!		RÓMAI 1000-ES LÖKTETNI KEZD!	
KÁLIUM FÉNYESRE SMIRGLI- ZÓ									

A Pontozó új feladványai

I. Jókai-anagrammák.

- 2025-ben ünnepeljük Jókai Mór születésének 200. évfordulóját. A jubileum tiszteletére a Pontozót olyan anagrammákkal kezdjük, amelyekben a betűsorok átrendezésével Jókai egy-egy regényalakját kapjuk meg. (Néhány betűsorhoz szögletes zárójelben kiegészítő magyarázatot fűzünk. Ennek a megfejtésben nincs kulcsszerepe, csupán a betűsor értelmezését segíti.) A regényfigurák megtalálásáért 1-1 pont, tehát együtt 18 pont jár.

- 1. Ipar kell, s font sehonnan! [ti. angol font]; 2. Harkány-beli ápolit; 3. Nándi bever [pl. szegyet]; 4. Ma Erika csuk; 5. Nyaradba öled [pl. a megtakarított pénz]; 6. Mikin aranyzsakett; 7. Szépre fanfárt! [pl. egy szépségversenyen]; 8. Brazil is csoda; 9. Bella: ész tornyosul; 10. Konyhás pártját; 11. Zord skót rányit; 12. A redőny balja [ti. bal oldala]; 13. Pál kátrányt hoz; 14. Hárym imitál [ti. Hány Jánosom]; 15. Gyakran hálna; 16. Mi fordulat!! Nyersz! [ti. microda fordulat]; 17. Lássam, mily ház?; 18. Tán barlanghely? [ti. olyan település, ahol a barlang a legfőbb látnivaló].

II. Újabb rejtőzködő állatok

A novemberben megjelent rejtvényhez kapcsolódva kiderül, hogy más állatok szintén képesek a „rejtőzködésre”. A feladat a következő szótöredékek kiegészítése egy-egy állat nevével úgy, hogy értelmes szavakat kapjunk. (A kétjegyű betűk helyét két vonallal jelöltük.) Az állatok megtalálása 1-1 pontot, tehát összesen 17 pontot ér.

1. to_____ó	10. len_____ke
2. vi_____ság	11. vi_____pás
3. D_____recen	12. meg_____ítás
4. m_____kezés	13. csi_____föld
5. in_____álás	14. vi_____ten
6. b_____tató	15. ka_____ozás
7. be_____ndez	16. í_____at
8. kug_____ba	17. ró_____lád
9. el_____berekedik	

III. Mint egy sakkbáb

Tavaly már közöltünk egy hasonló típusú feladványt. Mindegyik meghatározáshoz olyan összetett szót várunk válaszként, amelynek az elő- vagy utótagja azonos egy sakksfigura nevével. (A bábok megnevezései között a szakszerűeken kívül a bizalmasabb nyelvhasználatba tartozók is előfordulnak.) Minden helyes válaszáért 1 pont jár, tehát összesen 16 pont szerezhető.

1. szállítószalag	13. temetésen tevékenykedő egyenruhás alkalmazott
2. a frakció véleményét előadásszerűen kifejtő képviselő	14. alacsony növényzetben gyorsan terjedő tűz
3. kulák	15. rideg uralkodó Andersen meséjében
4. Victor Hugo drámája: A ... lovagja	16. annak az 1000 méteres távon zajló egyéni versenyszámnak a jelentőségét kiemelő elnevezés, amelyet a kajakozásban a férfiak számára rendeznek
5. ifjúsági rádiójáték-sorozat egy szövevényes időutazásról	
6. várbeli védmű kiemelkedő pontja	
7. a kaptár uralkodója	
8. a szertornának ebben a versenyszámában lett olimpiai bajnok Ónodi Henrietta	
9. tömény savak aranyat oldó keveréke	
10. Csingiz Ajtmatov regénye: A ... halála	
11. a legszebbnek megválasztott (vagy elismert) hölgy egy táncünnepélyen	
12. zebra az úttesten	

IV. Szójátékos csattanó

Olvasóinknak elég *A vonal végén csattan* című keresztrejtvény csattanóját beküldeniük. Értéke: 25 pont.

A négy feladványban tehát összesen 76 pont szerezhető. A nyereménysorsolásba azok kerülnek be, akik legalább 65 pontot gyűjtöttek össze. A megfejtéseket a rovat szerkesztőjének ímélcímére (horvath.laszlo@nytud.hun-ren.hu) várjuk. A beküldési határidő: 2025. május 1. Eredményes fejtörést, sikeres megfejtéseket kívánnak a rovat szerzői: Horváth László (II.), Schmidt János (IV.), Varga István (I., III.)

Nagy J. Béla helyesírási verseny Kárpát-medencei döntője

Gréczi-Zsoldos Enikő

Az Eszterházy Károly Katolikus Egyetem Magyar Nyelvészeti Tanszéke 2024. november 15–16-án rendezte meg a pedagógusjelöltek Kárpát-medencei helyesírási versenyét az Anyanyelvápolók Szövetsége és a Nemzeti Kulturális Alap támogatásával. A versenyen 12 intézmény (köztük 2 határon túli egyetem) 12 hallgatója vett részt. A rendezvény első napján helyesírási kérdésekkel foglalkozó szakemberek tartottak előadást. Dr. Laczkó Krisztina, az ELTE és az Eperjesi Egyetem habilitált docense az Osi-ri-kiadásban megjelenő új *Helyesírás* szerkesztése során felmerülő problémákat és megoldásokat osztotta meg a közönséggel. Dr. Vörös Ferenc, az ELTE SEK nyugalmazott főiskolai tanára a történeti és a jelenkori családnévátlasz korpusza

alapján értekezett a helyesírásunkban meglévő hagyomány elvéről. A pozsonyi Comenius Egyetem docense, dr. Misad Katalin a kisebbségben élő szlovákiai magyarság nyelvhasználati sajátosságairól, a márkanevek helyesírási kérdéseiről tartott előadást. A szakmai programot a Magyar Nyelvészeti Tanszék munkatársainak szerkesztésében a Líceum Kiadónál megjelent tanulmánykötet bemutatása zárta. A Havasi-Kovács Helga, Márku Anita és Takács Judit szerkesztette *Nézőpontok a helyesírásról* című könyv a 2019-es és a 2022-es Nagy J. Béla helyesírási verseny előadásait, feladatait és tovább-

bi, helyesírással összefüggő tanulmányokat tartalmaz. A program másnapján került sor a versenyre, a feladatlap kitöltésére.

A verseny 1. helyezettje a Széchenyi István Egyetem képviseletében induló Tóth Dóra gyógypedagógia szakos hallgató, a 2. helyezést és egyben a legeredményesebb határon túli hallgatónak járó jutalmat a Nyitrai Egyetemről érkezett Sloboda Karolina kapta, a 3. helyezést Bacskai Lilla Eszter, a Pázmány Péter Katolikus Egyetem hallgatója érte el. A győzteseknek járó okleveleket és jutalmakat Nyiri Péter, az Anyanyelvápolók Szövetségének elnöke, dr. László Krisztina zsűrielnök és dr. Takács Judit tanszékvezető adta át. A rendezvény immár 29. alkalommal hirdeti anyaországi és külföldi összefogásban az anyanyelvápolás fontosságát. ●

Fotó: Vass Gergely

Hírek

Kiss Gábor: Forgács Tamás kapta 2024-ben...

Forgács Tamás kapta 2024-ben a TINTA Könyvkiadó Arany Penna díját

Kiss Gábor

Forgács Tamásnak ünnepélyes keretek között 2024. november 28-án, az Anyanyelvpolók Szövetségének rendezvényén a Józsa Judit Galériában adták át az idei Arany Penna díjat. Kiss Gábor, a TINTA Könyvkiadó igazgató-főszerkesztője elmondta, hogy a 2000-ben alapított és évente kiosztott díjat eddig olyan nyelvészek, nyelvművelők kapták meg többek között, mint Adamikné Jászó Anna, Szathmári István és Wacha Imre. A kiadó vezetősége annak ítéli oda az Arany Penna díjat, akinek a könyvei a nyelvész szakmán belül elismerést vívtak ki, és a nagyközönség körében pedig sikert arattak.

Forgács Tamásnak, a Szegedi Tudományegyetem nyelvész professzorának a magyar szólásokról, közmondásokról négy szótárát és kézikönyvét jelentette meg eddig a TINTA Könyvkiadó. Újdonságnak számított a díjazottnak a 2003-ban napvilágot látott *Magyar szólások és közmondások szótára*, amely 820 oldalon 8000 magyar szólást és közmon-

dást magyaráz, és mindegyik használatát írott forrásokból vett példákkal szemlélteti. Ez a nagyszótár korábban az MTA Szótári Munkabizottságától a „Kiváló Magyar Szótár” elismerésben részesült. Forgács Tamás professzornak a TINTA Könyvkiadónál megjelent kézikönyvei a magyar szólások történetét és jelentésfejlődését térképezik fel. A díjazottnak

a legutóbbi munkája, Kresznerics Ferencnek, neves reformkori nyelvésznek a Magyar Tudományos Akadémián őrzött kéziratban maradt magyar közmondásgyűjteményét dolgozta fel, és adta betűhíven nyomtatásban közre. Így a több mint 200 éves archív gyűjtemény sokak számára elérhetővé vált. ●

Fotó: Forgács-Nagy Éva

Az ASz ifjúsági tagozatának hírei

Anyanyelvi vetélkedő Vácon

A Magyar Nyelv Barátainak Egyesülete a magyar nyelv napjának tiszteletére és alapító elnöke, Dóra Zoltán emlékére október végén és novemberben nyelvi játék vetélkedőt szervezett általános és középiskolások számára.

Összesen 34 csapat (140

diák) nevezett. Mindenki inkább játszott, mintsem versengett, ami megegyezett a szervezők céljával, akik az anyanyelvben megbúvó humort, vidámságot, végtelen változatosságot kívánták megmutatni. Köszönjük Szőcsné Antal Irén Kazinczy-díjas tanárnőnek az érdekes, szórakoztató feladatokat! Reméljük, jövőre ismét megrendezhetjük a váci diákoknak ezt a játékos megmérettetést.

„Jót, s jól. Ebben áll a nagy titok” – karácsonyi adománygyűjtés

Az Anyanyelvpolók Szövetsége ifjúsági tagozatának vezetősége 2024 novemberében könyvgyűjtést kezdeményezett. A kezdeményezéshez több iskola csatlakozott. Egy hét alatt több mint 700 könyv gyűlt össze. Az édesapák közreműködésének és a szövetség ifjúsági tagjainak köszönhetően az adományok autóval érkeztek meg Deszkre. A Kiss Csillag Közhasznú Alapítvánnyal együttműködve 750 névre szóló csomagot készítettünk el december 14-én, amelyeket az alapítvány közel 40 településre juttatott el még szenteste előtt. Az adománygyűjtés célja, hogy minél több gyermeknek szerezzenek örömet a szeretet ünnepén.

A magyar nyelv ünnepe Szegeden

2024. november 14-én a szegedi anyanyelvapolók ünnepséget rendeztek a Szent-Györgyi Albert Agórában a magyar nyelv napja alkalmából. A megemlékezés részeként Dr. habil. Schirm Anita, a szegedi egyetem docense élvezetes előadást tartott a nyelvjárásokról. Ezen a rendezvényen került sor a korábban lezajlott háromfordulós anyanyelvi vetélkedő eredményhirdetésére is. A hagyományos nyelvi játékon összesen 136 csapat mérte össze tudását, köztük vajdasági diákok is. A legjobb eredményt elérő csapatok könyvjutalomban részesültek.

Péchy Blanka emlékverseny

2024. november 30-án tartották a 35. Péchy Blanka-emléknapot a Baár-Madas Református Gimnáziumban. Az ország számos pontjáról érkeztek diákok és tanárok. A verseny megnyitóján a házigazda iskola tanulói összeállítást olvastak fel Ravasz László-idézetekből, amelyek a lelki divatokról, a könyv fontosságáról, az iskola és a tanárok nevelő szerepéről szóltak. Megemlékeztünk Péchy Blankáról is, aki a „Beszélni nehéz!” mozgalom alapítója. A tanulók ezután öt versenyszámban bizonyíthattak: volt vers- és prózamondó verseny, szépkiejtési verseny, helyesírási verseny, kiejtésjelölési verseny és nyelvjáték-csapatverseny. Gratulálunk a díjazottaknak, köszönjük a részvételt. (Az ifjúsági híreket összeállította: Márton Richárd)

Rövid hírek

Az ünnep hallgatósága. Fotó: Reiser György

A magyar kultúra napja a PIM-ben

Az Anyanyelvapolók Szövetsége idén is a Petőfi Irodalmi Múzeum Dísztermében ünnepelte a magyar kultúra napját. Nemzeti imánk születésnapján az AlisAdam Piano Duo előadásában Liszt Ferenc: II. magyar rapszodiáját hallhattuk, ezután pedig Makkai Béla méltatta Klebelsberg Kunó életútját előadásában. (Márton Richárd)

A magyar nyelv évezredei

A magyar nyelv évezredei – Nyelvi otthonunk a Kárpát-medencében címmel nyílt poszterkiállítás november 14-én, az MNMCK PIM A Magyar Nyelv Múzeumában, melyet Szili Katalin határon

Szili Katalin megnyitja

túli autonómiaügyekért felelős miniszterelnöki főtanácsadó asszony, a kiállítás védnöke és Nyiri Péter ASz-elnök, múze-

umigazgató nyitott meg. A posztersistorozat az ASz támogatásával valósult meg, készítői Karácsony Fanni és Pomozi Péter. A 14 tábla, mely a magyar nyelv születésétől máig kalauzol nyelvünk életében, a tervek szerint bejárja majd a Kárpát-medencét és a jelentősebb magyar diaszpórák kulturális központjait. (Pomozi Péter)

A legifjabbak egy csoportja a megnyitón. Fotók: Pomozi Anna

A magyar kultúra napjai Kárpátalján

A Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet (KMMI) és a Magyar Értelmisségek Kárpátaljai Közössége (MÉKK) idén is megrendezte Beregszászban és Ungváron hagyományos magyar kultúra napi rendezvénysorozatát. A január 22-i Magyar Értelmisségi Fórumon a szervezők hagyományosan számos díjat adnak át. Ezek mellett szövetségünk is évről-évre elismeri azokat, akik áldozatos és kiváló közéleti munkájukkal se-

Pomozi Péter előadást tart a fórumon. Fotó: Kárpátalja.ma

gítik a magyar nyelv és kultúra őrzését Kárpátalján. Az ASz elismerő oklevelét és ajándékát adta át Pomozi Péter alelnök Maha László tanárnak, a csapi 2. számú Széchenyi István Líceum igazgatójának, Mihalovics Attila tanárnak, a munkácsi Szent István Római Katolikus Líceum igazgatójának, Schink István tanárnak, a munkácsi 3. számú II. Rákóczi Ferenc Középiskola igazgatójának, Sz. Kárpáthy Kata írónak, újságírónak, a Kárpátalja.ma hírportál munkatársának és Becske Adrienn zenepedagógusnak, a viski Fricsek zenekar művészeti vezetőjének. (Pomozi Péter)

Átadták az első Grétsy László-díjakat

Február 13-án, Grétsy tanár úr születésnapján adták át az emlékére alapított Grétsy László-díjakat a Petőfi Irodalmi Múzeumban. Az első két díjazott Bagdy Emőke klinikai szakpszichológus (közművelődési kategóriában) és Kishalmi Edit tanító (oktatói kategóriában).

A díjazottak és a díj kuratóriuma (balról jobbra): Fráter Zoltán irodalomtörténész, Kósa Klára keramikus, Klinghammer István térképész-professzor, Veszelszki Ágnes nyelvész, Kishalmi Edit tanító, Bagdy Emőke pszichológus, Piros Ildikó színművész, Vladár Zsuzsa nyelvész, Blankó Miklós nyelvész. (Blankó Miklós)

Fotó: Szabados Zsuzsanna

ANYANYELVŐPOLÓK
SZÖVETSÉGE

Az ASz 2024. november 13-án a pesti Vigadóban tartotta hagyományos magyar nyelv napi gáláját. A képeken fent: Wéber Janka 11 éves kiskunlacházi mesemondó; Pomozi Péter alelnök, Szakonyi Károly Kossuth- és József Attila-díjas író, a Nemzet Művésze, Paskó Istvánné Maróti István-emlékérmes kapott tanár, Kerekes Barnabás alelnök, Juhász Judit MMA szóvivő, az ASz előző elnöke, Nyíri Péter elnök; Lent: A Magyar Örökség-díjas Cédrus táncgyűttes (művészeti vezető: Lőrincz Beáta és Varga Zoltán) gyermekcsoportja.

Fotók: Reiser György Lukács

Címlapfotó: A régi pozsonyi Diéta épülete Justitia szobrával. Görföl Jenő felvétele